

FOKUS PÅ VAPENHANDELN

Av Rolf Lindahl

© Svenska Freds- och Skiljedomsföreningen

Box 4134, 102 63 Stockholm
Telefon 08-702 18 30, Fax 08-702 18 46
Internet www.svenska-freds.se
E-post info@svenska-freds.se
Januari 2001

ISSN 1102-0490

INNEHÅLL

INLEDNING	5
VAPNEN & TRENDERNA	6
Rustningstrender	6
Konflikttrender	6
Vapenhandelstrender	6
DEN INTERNATIONELLA VAPENHANDELN	8
Exportörerna	8
Importörerna	9
Internationella embargon	10
Lätta vapen	11
Exportkontroll	12
SVENSK KRIGSMATERIEEXPORT	18
Exporten	18
Företagen	19
Exportpolitik	22
Riktlinjer för export	26
Handläggningen	30
Export i strid med riktlinjerna	33
KAMPANJERNA	36
Svenska Freds kampanj under 1980-talet	36
Svenska Freds kampanj under 1990-talet	36
Internationella kampanjer	38
Detta kan du göra	39
BILAGOR	42
Svenska riktlinjer för krigsmaterielexport	42
EUs uppförandekod för vapenexport	43
NOTER	48

INLEDNING

När denna text skrivs har Amnesty International nyligen inlett sin globala kampanj för att stoppa tortyren världen över. I Amnestys kampanjrapport finns en sammanställning över vilka länder som ratificerat den internationella konventionen mot tortyr och annan grym, omänsklig och förnedrande behandling.

Efter att ha gått igenom landlistan och stämt av den mot den svenska vapenexporten under 1990-talet kan jag konstatera att Sverige exporterat krigsmateriel till 14 av de 69 länder som ännu inte ratificerat konventionen mot tortyr.¹ Enligt svenska riktlinjer ska stor hänsyn tas till människorättssituationen i det land som vill importera krigsmateriel. Det är förvisso inget som säger att ett land som inte skrivit under konventionen begär grova brott mot de mänskliga rättigheterna. Men det kan fungera som en tankeväckare och ett riktmärke för godkännande av export.

Handel är ett maktmedel med vilket man kan påverka mottagaren. Ett ömsesidigt beroende byggs upp. På samma sätt som krigsmaterielexport till ett land som inte ratificerat konventionen mot tortyr kan uppfattas som ett legitimerande av detta ställningstagande och ett stöd till regimen skulle ett deklarerat förbud av krigsmaterielexport och annan handel kunna innebära ett tryck gentemot landet att ratificera konventionen.

I det nya århundradet är grunden för våra strävanden värnet om de mänskliga rättigheterna, den enskilda människans värdighet och trygghet.²

Så heter det i den svenska Utrikesdeklarationen fastslagen i riksdagen den 9 februari 2000. Ett drygt halvår tidigare beklagade sig utrikesminister Anna Lindh över att det svenska avtalet med Indien för export av Boforshaubitsar är så långtgående att det i praktiken garanterar fortsatta affärer även i en krigssituation.³

Så långtgående är emellertid inte de svenska bistandsavtalen. När Indien genomförde kärnvapenprovsprängningar 1998 sades det svenska ramavtalet för bistånd till Indien upp. Samtidigt fortsätter krigsmaterielexporten. Under år 2000 har Sverige tecknat avtal av ytterligare leveranser av krigsmateriel med Indien, trots återkommande strider i gränsområdet till Pakistan.

Frågan är om krigsmaterielexport någonsin kommer att kunna vara förenlig med målen för Sveriges utrikespolitik. Med 1990-talet i backspegeln ser svaret på den frågan tämligen dystert ut. Krigsmaterielexport är i praktiken ett kompromissande för Sveriges politiker. De fagra talen stämmer inte överens med den politik som faktiskt förs.

I det nya århundradet är värnandet av de mänskliga rättigheterna en av våra största utmaningar. En viktig uppgift inför detta arbete är att kraftigt begränsa den internationella vapenhandeln. Hur detta ska gå till står inte att läsa i denna skrift. Det ligger i vad du gör när du läst den färdigt!

Rolf Lindahl
December 2000

VAPNEN & TRENDERNA

RUSTNINGSTRENDER

De militära rustningarna i världen minskade med 28,6% mellan 1990 och 1999.⁴ 1999 uppgick de sammanlagda militärutgifterna till 780 miljarder dollar vilket motsvarar 130 dollar för varje människa i världen. Militärutgifterna började kraftigt sjunka från 1988 men sedan 1996 har den neråtgående trenden brutits. Under hela 1990-talet har militärutgifterna endast ökat 1997 (1,4%) och 1999 (2,1%). Uppgången 1999 väntas följas av ytterligare ökningar år 2000 om nuvarande militärbudgetar hålls.

De regioner som mellan 1990 och 1999 ökade sina militärutgifter var Nordafrika (54%), Sydamerika (36%), Sydasiens (25%), Östasien (20%), Oceanien (9%) och Centralasien (9%). Europa minskade under samma period sina militärutgifter med 49% och Nordamerika med 27%.

USA stod ensamt för 36% av militärutgifterna under 1999. USA följs därefter av Japan, Frankrike, Tyskland, Storbritannien, Italien, Ryssland och Kina. Bland världens 15 länder med störst militärutgifter märks även Brasilien, Indien, Turkiet och Taiwan.

KONFLIKTTRENDER

Antalet större väpnade konflikter i världen var under första halvan av 1990-talet omkring 30 per år för att därefter minska något.⁵ 1999 pågick det 27 väpnade konflikter i 25 länder enligt SIPRI. Endast två var mellanstatliga, nämligen mellan Eritrea och Etiopien och mellan Indien och Pakistan. Av de 27 konflikterna

utspelades 20 i Afrika och Asien. 17 av konflikterna har pågått i fler än åtta år.

Av de 25 länder där större väpnade konflikter utspelades 1999 tillhörde 5 de 25 största importörerna av större vapensystem mellan 1995-1999, nämligen Indien, Indonesien, Israel, Pakistan och Turkiet.⁶

Av dessa 25 länder tillhörde 10 de 25 fattigaste länderna i världen 1997; Afghanistan, Burundi, Eritrea, Etiopien, Guinea-Bissau, Myanmar, Rwanda, Sierra Leone, Somalia och Sudan.⁷

VAPENHANDELSTRENDER

Sedan slutet av 1980-talet har den internationella vapenhandeln halverats och krigsindustrins tillverkning har minskat drastiskt.

Under 1990-talet har den internationella krigsindustrin genomgått stora förändringar. 1980-talets "glada dagar" med stor efterfrågan på krigsmateriel fick ett abrupt slut i och med kalla krigets slut. Vi har sett rationaliseringar av krigsindustrin där företag har slagit sig samman, även internationellt, för att klara av den allt hårdare konkurrensen på en krympande marknad. Det har blivit allt färre krigsindustrier och de som överlevt har blivit allt större. Detta är en trend som troligen kommer att fortgå en god tid in på 2000-talet.

Krigsindustrin har idag också ett annat fokus än tidigare. Till följd av att militärutgifterna i flera av de större producentländerna minskat har företagen i allt högre grad hänvisats till den internationella marknaden. För att företagen ska överleva har exporten blivit allt viktigare än den

traditionellt stora produktionen till det nationella försvaret.

Den internationella vapenmarknaden styrs idag i högre grad av ekonomiska faktorer än av politiska hänsynstaganden. De senaste åren har en betydande del av de europeiska vapenföretagen sålts ut av staterna. Detta har lett till att staterna till viss del förlorat kontrollen över vapenproduktionen.

En markant trend idag är också utvecklingen mot att skapa gemensamma riktlinjer för vapenexport. 1998 enades EU om en sk "uppförandekod" för vapenhandeln. Ett motiv

för utvecklandet av gemensamma vapenexportriktlinjer inom EU är att stärka de europeiska företagen i en allt hårdare konkurrens med de amerikanska.

Under 1990-talet har ökad öppenhet i fråga om vapenhandel fått större betydelse. Idag redovisar exempelvis de flesta EU-länder nationella rapporter över krigsmaterielexporten. EU redovisar dessutom en kortare gemensam rapport över vapenexporten. Sedan 1993 sammanställer även FN statistik över handeln med vapen från ett stort antal av världens länder.

DEN INTERNATIONELLA VAPENHANDELN

Det finns en rad problem förknippade med den internationella vapenhandeln.

* Export av krigsmateriel till krig leder till att människor dödas eller tvingas på flykt. Idag är ungefär 90% av dödsoffren i krig civila. Under andra världskriget var antalet civila offer i krig 65% och i början av seklet 5%. Minst hälften av de civila offren i krig är barn. Det betyder att det idag dör betydligt fler barn i krig än soldater. Under de senaste tio åren beräknar FN att 2 miljoner barn har dött i väpnade konflikter runt om i världen. Som en följd av krig och våld tvingas människor ofta att fly. Ungefär hälften av dagens 50 miljoner flyktingar är barn.⁸

* Export av krigsmateriel till fattiga länder bidrar till svält, analfabetism och utebliven hälsovård. 30 000 barn dör dagligen av sjukdomar relaterade till brist på näring, vatten, sanitet och hälsovård. Det innebär 11 miljoner barn per år, eller 1 barn var tredje sekund.⁹

* Export av krigsmateriel till konfliktområden kan öka risken för att krig bryter ut. Kapprustningar skapar nämligen ömsesidig misstro. Länder i konflikt tenderar ofta att förstärka en "fiendebild" av varandra där motpartens rustningar ses som ett tecken på dess aggressivitet. De egna rustningarna blir då en garanti för överlevnad och därmed är rustningsspiralen i full gång.

* Export av krigsmateriel ingår ofta i en större överenskommelse där säljaren hjälper köparen

att bygga upp en egen krigsindustri och tillverka vapnen på licens. I regeringsavtalet mellan Sverige och Indien om leveranser av Boforshaubitsar ingick det exempelvis att Indien själv skulle få tillverka ytterligare kanoner på licens. Denna del av affären är fortfarande öppen för förhandling med Indien, trots att det var över 14 år sedan affären skrevs under.

EXPORTÖRERNA

Under mitten av 1980-talet var den internationella handeln med "större vapensystem" som allra störst.¹⁰ Från toppåret 1987 minskade vapenhandeln markant för att i stort sett halveras fram till 1992. Sedan dess har handeln stabiliserats med undantag för 1997 då handeln plötsligt steg med 23%. Uppgången förklaras av amerikanska *Bureau of arms control* på ökad export i huvudsak till Östasien och Mellanöstern samt i mindre omfattning till Sydamerika och Nordafrika.¹¹ Under 1998 och 1999 minskade handeln successivt till 1992 års nivå igen. 1999 levererades större vapensystem för drygt 20 miljarder amerikanska dollar.¹² Det ska dock betonas att flera länder dessutom har en omfattande export av "lättare" krigsmateriel som inte ingår i denna statistik.

USA stod under hela 1990-talet ensam för omkring 50% av exporten av större vapensystem. Rysslands andel uppgick för åren 1995 till 1999 till 13% följt av Frankrike, Storbritannien och Tyskland. Dessa fem stater stod under femårsperioden för 84% av den totala exporten. Sverige hamnar på 14:e plats. EU stod under perioden för 29% av världens krigsmaterielexport. Det är värt att notera att

DE STÖRSTA VAPENEXPORTÖRERNA
Export av "större vapensystem", 1995-1999

1.	USA	48,0%
2.	Ryssland	13,1%
3.	Frankrike	10,5%
4.	Storbritannien	6,6%
5.	Tyskland	5,5%
6.	Nederländerna	2,0%
7.	Kina	2,0%
8.	Ukraina	1,8%
9.	Italien	1,8%
10.	Kanada	1,0%
11.	Israel	1,0%
12.	Spanien	0,9%
13.	Vitryssland	0,7%
14.	Sverige	0,6%
15.	Australien	0,6%
16.	Belgien	0,5%
17.	Tjeckien	0,5%
18.	Moldavien	0,3%
19.	Schweiz	0,3%
20.	Polen	0,3%
	Övriga stater	2,0%

Källa: SIPRI Yearbook 2000

DE STÖRSTA VAPENIMPORTÖRERNA
Import av "större vapensystem", 1995-1999

1.	Taiwan	12,5%
2.	Saudiarabien	8,3%
3.	Turkiet	5,8%
4.	Sydkorea	5,4%
5.	Egypten	4,3%
6.	Indien	4,2%
7.	Japan	3,9%
8.	Grekland	3,7%
9.	Kina	3,6%
10.	Förenade Arabem.	2,9%
11.	Israel	2,6%
12.	Pakistan	2,6%
13.	Kuwait	2,4%
14.	Malaysia	2,3%
15.	Finland	2,3%
16.	Thailand	2,2%
17.	Singapore	1,6%
18.	Schweiz	1,5%
19.	USA	1,4%
20.	Brasilien	1,4%
	Övriga stater	25,0%
	Varav Sverige	0,6%

Källa: SIPRI Yearbook 2000

bland världens sju största krigsmateriel-exportörer finns de fem permanenta medlemmarna i FNs säkerhetsråd.

I en topplista sammanställd av den amerikanska tidningen "Defense News" över världens 100 största tillverkare av krigsmateriel kan vi finna två svenska företag – Saab och Ericsson. Saab har klättrat från plats 47 till 22 i och med köpet av Celsius. Därmed har endast fem länder i världen större krigsmaterieföretag än Sverige. Anmärkningsvärd är Ericssons positionering. Från att ha placerat sig på 93 plats är företaget nu världens 36 största krigsmateriel-

producent och därmed Sveriges näst största. British Aerospace som delvis äger Saab är världens tredje största krigsmaterieföretag. Tillsammans är de näst störst, strax efter Lockheed.¹³

IMPORTÖRERNA

Världens sex största vapenimportörer stod ensamma för 40% av den totala importen 1995-1999. Bland dessa länder återfinns några av världens allra fattigaste länder som Indien och Egypten samt flera aktiva och potentiella konflikthärdar som Taiwan, Turkiet och Indien. Ett av världens absolut värsta länder ur ett

VÄRLDENS STÖRSTA KRIGSMATERIELPRODUCERANDE FÖRETAG 1999
Krigsmaterieförsäljning i miljoner US dollar

1	Lockheed Martin Corp.	USA	17 800
2	Boeing Co.	USA	16 250
3	BAE SYSTEMS	Storbritannien	15 200
4	Raytheon Co.	USA	14 489
5	General Dynamics Corp.	USA	8 950
6	EADS	Frankrike	6 065
7	Northrop Grumman Corp.	USA	6 000
8	Thomson-CSF	Frankrike	3 618
9	TRW Inc.	USA	3 360
10	United Technologies Corp	USA	3 300
11	Litton Industries Inc.	USA	3 137
12	Rosvoorouzhenie	Ryssland	2 830
13	Mitsubishi Heavy Industries Ltd.	Japan	2 640
14	Honeywell Inc.	USA	2 400
15	Science Applications International Corp.	USA	1 973
16	Newport News Shipbuilding	USA	1 825
17	GKN Group	Storbritannien	1 749
18	Rolls-Royce plc	Storbritannien	1 726
19	Direction des Constructions Navales	Frankrike	1 611
20	Textron Inc.	USA	1 500
21	General Electric Co.	USA	1 500
22	Saab Group	Sverige	1 475

36	Ericsson	Sverige	830

Källa: www.defensenews.com

människorättsperspektiv, Saudiarabien, var den största vapenimportören under hela 1990-talet.

Sedan andra världskriget har marknaden för den huvudsakliga vapenimporten skiftat från Europa (1950-1970) till Mellanöstern (1980-talet) och till Asien under 1990-talet.¹⁴

INTERNATIONELLA EMBARGON

En tydlig trend under 1990-talet är införandet av vapenembargon mot stater där väpnade konflikter utbryter. 1977 infördes ett vapenembargo mot Sydafrika, men därefter dröjde det ända till 1990 innan ett nytt embargo infördes, då mot Irak. Under 1990-talet har FN:s säkerhets-

råd infört 14 vapenembargon varav fyra nu har upphört att gälla. EU införde under 1999 vapenembargon mot Etiopien, Eritrea och Indonesien. Embargot mot Indonesien, som infördes 17 september 1999, var emellertid temporärt och lyftes igen den 17 januari 2000.

LÄTTA VAPEN

Under senare delen av 1990-talet har problemen med spridningen av sk "lätta vapen" uppmärksammats av allt fler.¹⁵ FN uppskattar att det idag finns omkring 500 miljoner lätta vapen i världen, eller ett vapen per tolv invånare.

VEM SÄLJER TILL VEM?

Exempel på vapenexport från världens 5 största vapenexportörer

USA → **Saudiarabien**
1999 levererade USA den sista av 72 beställda stridsflygplan till Saudi-Arabien. Ett kontrakt värt omkring 9 miljarder dollar.

Ryssland → **Etiopien**
1999 levererade Ryssland 2 strids-helikoptrar till Etiopien till ett värde av drygt 150 miljoner dollar. Licensen utfärdades 1998.

Frankrike → **Pakistan**
1998 och 1999 levererade Frankrike 34 Mirage stridsflygplan och 2 u-båtar till Pakistan till ett värde av 870 miljoner dollar.

Storbritannien → **Jordanien**
1999 levererade Storbritannien de 14 första av en jätteorder på 288 stridsvagnar till Jordanien.

Tyskland → **Turkiet**
1998 tecknade Tyskland kontrakt med Turkiet om leverans (2003-2006) av 4 u-båtar till ett värde av 556 miljoner dollar.

Källa: SIPRI Yearbook 2000

SÅ MYCKET KOSTAR DET

Ett Stealth-bombflygplan kostar \$2.200.000.000 vilket motsvarar kostnaden för att ge rådgivning om familjeplanering under ett år till 120 miljoner kvinnor i tredje världen.

Ett Hornet-stridsflygplan kostar \$50.000.000 vilket motsvarar kostnaden för 5.000.000 myggnät som skulle behövas för att minska spridningen av malaria.

En Trident-missil med tio kärnvapen-stridspetsar kostar \$50.000.000 vilket motsvarar kostnaden för att ge Vitamin A-kosttillskott till 100.000.000 barn under ett års tid.

Ett robotartillerisystem (MLRS) kostar \$29.000.000, vilket motsvarar kostnaden för att ge ett års tillgång till vatten och sanitet för 2.000.000 människor i tredje världen.

En Tomahawk-kryssningsmissil kostar \$1.730.000, vilket motsvarar kostnaden för att borra 1.200 handpumpsbrunnar för familjer som saknar vatten.

Källa: World Military and Social Expenditures 1996 av Ruth Leger Sivard.

90% av dem som dött i krig sedan andra världskriget har dött till följd av lätta vapen. 80% av dessa är civila (32 miljoner) varav majoriteten är barn.¹⁶

Absurt nog har problemen med lätta vapen hamnat på den internationella dagordningen först efter att de på senare tid allt oftare kommit i handen hos terrorister som använt dem mot FN-personal snarare än det faktum att de använts till att ta miljontals människors liv under decennium efter decennium.

Sommaren 2001 arrangerar FN en internationell konferens om den olagliga handeln med lätta vapen. Enligt uppgifter står den olagliga handeln med lätta vapen för så mycket som 50% av den totala handeln med lätta vapen.

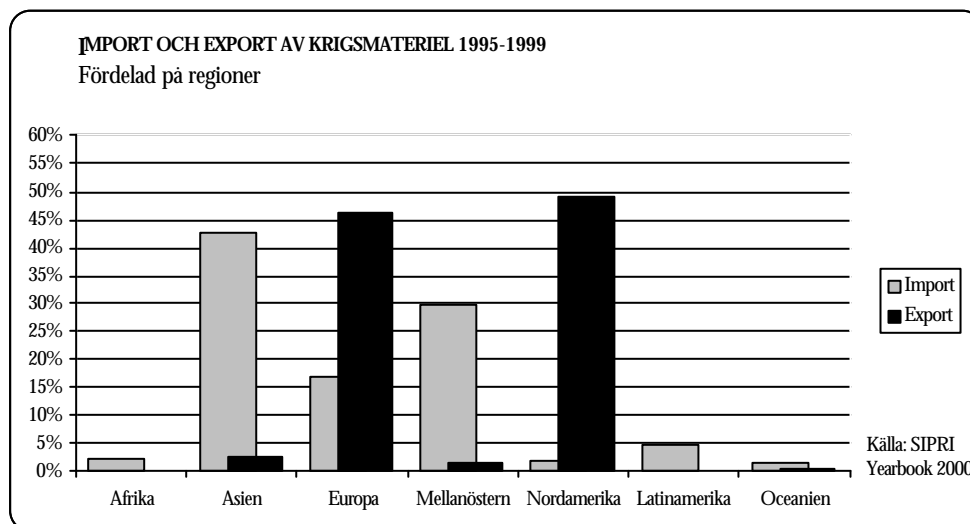
Emellertid står G8-länderna (världens rikaste länder plus Ryssland) för hela 90% av den totala *lagliga* handeln av lätta vapen. Folkrörelser runt om i världen trycker nu på för att diskussionen om lätta vapen inte bara ska handla om de olagliga leveranserna av lätta vapen utan om ursprunget för sådana leveranser - den lagliga handeln.

Ett problem med statistik om vapenhandel är att den oftast inte inbegriper lätta vapen. SIPRIs statistik innehåller exempelvis bara uppgifter om *större vapensystem*.¹⁷ På många håll tas dock flera initiativ för ökad kunskap om problematiken med lätta vapen. IANSA, International Action Network on Small Arms, är ett internationellt nätverk som består av över 300 folkrörelser runt om i världen som arbetar med frågan om lätta vapen.

EXPORTKONTROLL

FNS REGISTER ÖVERVAPENHANDELN

Den 9 december 1991 röstade FN:s generalförsamling med siffrorna 150 mot 0 för bildandet av ett globalt register för vapenhandel.¹⁸ 1993 släpptes den första rapporten som innehöll uppgifter från 83 länder avseende år 1992. Registret är uppdelat på sju kategorier av konventionella större vapensystem.¹⁹ Eftersom registret är frivilligt har rapporteringen lämnat mycket i övrigt att önska. FN genomförde därför 1997 en revidering av registret för att undersöka i

vilken omfattning det kunde utökas. En nackdel är att det inte inkluderar lätta vapen. Man lyckades emellertid inte enas om att inkludera statistik över lätta vapen. En ny översyn under år 2000 kom till samma slutsats. Ett problem med registret är att det övergripande målet om "universellt deltagande" medför avkall på kvalitén på registret.

**GODKÄNDA FÖR EXPORT –
TROTS BOJKOTT AV RAPPORTERING**

Länder som ej rapporterat till FNs register över konventionella vapen 1998 och som Sverige exporterat krigsmateriel till samma år.

Bahrain	Oman
Förenade Arabemiraten	Saudiarabien
Kuwait	Tunisien
Nepal	Venezuela

Källa: Regeringens skrivelse 1999/2000:110 samt FNs register över konventionella vapen. Avser länder som Sverige har exporterat krigsmateriel till för över 1 miljon kronor under något av åren 1997-1999 och som Sverige exporterat till under 1998.

Inom Organisationen för säkerhet och samarbete i Europa (OSSE) har de 55 deltagande länderna enats om att lämna uppgifter till FN-registret. Inom EU sker dessutom ett samråd för hur rapporteringen ska gå till. Sverige har sedan 1990 överlämnat den engelska versionen av regeringens redogörelse över den svenska krigsmaterielexporten till FNs register.

EUS UPPFÖRANDEKOD

Under toppmötena i Luxemburg 1991 och Lissabon 1992 kom EU-länderna överens om 8 kriterier som ska vara vägledande för givande av exportlicenser vid krigsmaterielexport. Dessa förhandlades sedermera fram till ett slutgiltigt dokument som skrevs under i Bryssel i juni 1998 av Europeiska Rådet. Denna gemensamma sk "uppförandekod" ger vägledning och utgör en praxis för hur handeln med krigsmateriel ska tillämpas, men den är ännu inte bindande. I avtalet ingår att länderna ska sammanställa och delge varandra årliga rapporter över exporten av krigsmateriel och tillämpningen av koden. Hösten 1999 sammanställde Finland, så som ordförandeland i EU, den första gemensamma och offentliga EU-rapporten som innehåller kortfattad information inom krigsmaterielexportområdet grundad på de nationella rapporterna.

Viktigt att poängtera avseende uppförandekoden är att den utgör miniminormer. Varje land har alltså full rätt att tillämpa strängare riktlinjer än vad som överenskommit om inom ramen för uppförandekoden. Om ett land avslagit en licensansökan ska det rapporteras till övriga länder inklusive skälen för avslaget. Innan någon medlemsstat beviljar en licens som någon annan avslagit ska den först samråda med den eller de medlemsstater som avslag ansökan. Om landet ändå väljer att exportera till ett tidigare avslaget mottagarland ska detta rapporteras och utförligt motiveras.

Inledningsvis poängteras i koden att medlemsstaterna är fast beslutna att fastställa stränga gemensamma normer för export samt att hindra export av materiel som kan användas för internt förtryck eller bidra till regional instabilitet.

Koden innehåller åtta kriterier som sammanfattningsvis innebär följande:

1. Respekt för medlemsstaternas internationella åtaganden

Exportlicenser ska avslås om de skulle stå i strid med åtaganden att upprätthålla internationella vapenembargon.

2. Respekten för de mänskliga rättigheterna

Länderna ska inte utfärda exportlicenser om det föreligger uppenbar risk för att materielen kan komma att användas för internt förtryck. Dessutom ska man iaktta särskild försiktighet vid utfärdande av licenser till länder där allvarliga kränkningar av de mänskliga rättigheterna har konstaterats.

3. Den interna situationen i mottagarlandet som en följd av existerande spänningar och väpnade konflikter

Medlemsstaterna ska inte tillåta krigsmateriel-export som skulle kunna provocera fram eller förlänga väpnade konflikter eller förvärpa existerande spänningar.

4. Bevarande av regional fred, säkerhet och stabilitet

Medlemsstaterna ska inte utfärda exportlicenser om det finns uppenbar risk för att mottagaren skulle kunna använda vapnen på ett aggressivt sätt mot ett annat land. Bland annat ska man beakta om det pågår en väpnad konflikt eller om det sannolikt kommer att uppstå en konflikt med annat land samt behovet att inte negativt påverka den regionala säkerheten på något märkbart sätt.

5. Den nationella säkerheten för medlemsstaterna

Medlemsstaterna ska beakta risken för att den tilltänkta exporten används mot egna och andra medlemsstaters styrkor samt den möjliga inverkan på egna, andra medlemsstaters eller vänners och allierades försvars- och säkerhetsintressen.

6. Köparlandets uppträdande och attityd i förhållande till terrorism och internationell rätt

Ett lands stöd eller uppmuntran till terrorism och uppfyllande av internationella åtaganden, i synnerhet i fråga om icke-användning av våld kommer att beaktas av medlemsstaterna.

7. Risken att materielen används till annat ändamål eller att den återexporteras på oönskade villkor

Mottagarlandets legitima inhemska försvars- och säkerhetsintressen, tekniska förmåga att använda materielen samt dess förmåga att utöva effektiv exportkontroll kommer att beaktas av medlemsstaterna.

8. Vapenexportens förenlighet med mottagarlandets tekniska och ekonomiska förmåga

Medlemsstaterna ska beakta huruvida den tilltänkta exporten allvarligt skulle hindra den hållbara utvecklingen i mottagarlandet.

I april 1998 publicerade Svenska Freds tillsammans med Amnesty, Kristna Fredsrörelsen, Rädda Barnen, Röda Korset och Sveriges Kristna Råd med flera ett gemensamt upprop för antagandet av en restriktiv uppförandekod för EU. Organisationerna krävde bland annat ett klart definierat kriterium som hindrar export till länder som grovt och systematiskt kränker de mänskliga rättigheterna, inrättande av ett system för öppenhet och parlamentarisk insyn i vapenexporten inklusive förhandsbesked vid "känsliga affärer" och restriktioner gällande licenstillverkning av krigsmateriel. Svenska folkrörelser var inte ensamma om att verka för en restriktiv uppförandekod. En massiv folkrörelsekampanj ledde till att vissa av kraven tillgodosågs. Uppförandekoden kan ses som ett första steg i rätt riktning men lämnar ännu mycket i övrigt att önska:

Uppförandekoden måste bli lagligt bindande

Uppförandekoden består av rekommendationer som medlemsstaterna förväntas följa. Risken att koden endast blir en pappersprodukt är emellertid överhängande när den inte har rättslig status och endast innehåller rekommendationer.

Öppenheten och det demokratiska inflytandet måste stärkas

Information om vapenexport och politiska ställningstaganden ska cirkuleras mellan medlemsländerna. Det är bra, men så länge inte detta offentliggörs är det omöjligt att kunna ställa ansvariga personer och myndigheter till svars vid uppenbara brott mot uppförandekoden.

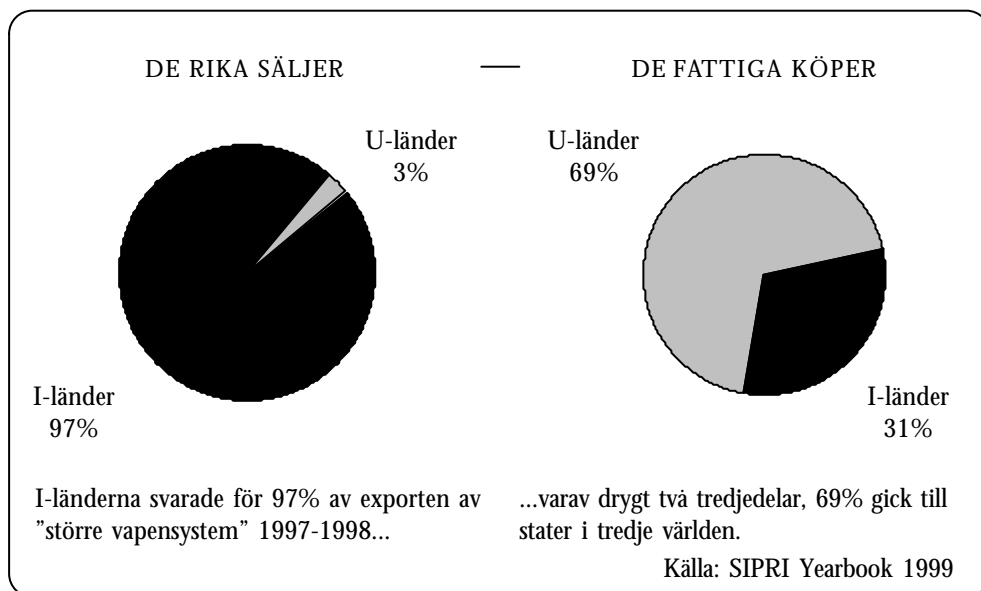
Förhandsbesked om ansökta licenser

Idag har i de flesta fall de nationella parlamenten endast möjligheter att påverka krigsmateriel-exporten i efterhand. EUs regeringar bör därför införa ett register över alla licensansökningar som innan de godkänns skall göras offentligt och överlämnas till de nationella parlamenten.

RAMAVTAL FÖR KRIGSINDUSTRI-SAMARBETE

Sedan början av 1990-talet har EU fört diskussioner om hur samarbetet mellan krigsindustrierna kan fördjupas, syftande till ett avtal för harmonisering av regler för produktion och export av krigsmateriel. Den bakomliggande orsaken är att försvarsanslagen minskat både i Europa och i världen, vilket minskar efterfrågan på krigsmateriel. Utvecklingen har lett till en överkapacitet som i sig fungerar exportdrivande. I takt med att krigsmaterielen dessutom blivit allt mer komplicerad och avancerad har ett land inte råd att ensamt utveckla avancerade system utan måste samarbeta med andra för att kunna producera konkurrenskraftig materiel.

Skillnaderna mellan EU-länderna på det försvarsindustriella området var dock för svåra att överbrygga, och inget avtal har kunnat slutas. Därför tog tre länder, Frankrike, Storbritannien och Tyskland, våren 1998 ett eget initiativ för utökad samarbete mellan ländernas flygindustrier. Efter hand breddades dock det till att inbegripa krigsindustrin i stort samt utökades med ytterligare tre länder, Italien, Spa-

nien och Sverige. Den 6 juni 1998 skrev försvarsministrarna i de sex länderna under ett "Letter of Intent" (LoI), en avsiktsförklaring som utgjorde ett ramverk för diskussion om åtgärder för att främja omstruktureringen av den Europeiska krigsindustrin. Därmed hade Väst-europas ledande krigsmaterielproducerande länder, som tillsammans står för ca 90% av EUs vapenexport, gått före den långsamma processen i EU.

Efter två års diskussioner skrev den 27 juli 2000 försvarsministrarna i de sex länderna under ett ramavtal för utökat krigsmaterielsamarbete länderna emellan. Efter ratificering av de nationella parlamenten kommer avtalet att få status av ett internationellt och folkrättsligt bindande avtal.

Avtalet är mycket långtgående och kommer att få konsekvenser för svensk och europeisk försvarspolitik en lång tid framöver. En ambition med avtalet är att "bidra till uppbyggnaden av en gemensam europeisk säkerhets- och försvarspolitik" och syftar till att "upprätta ett ramverk för att underlätta omstruktureringen av försvarsindustrin i Europa". Avtalet innehåller flera långtgående punkter inom sju huvudområden. Vid sidan av "Säkerhetsskydd för sekretessbelagd information", "Försvarsrelaterad forskning och teknologi", "Behandling av teknisk information" och "Skydd av kommersiellt känslig information" innebär avtalet grundläggande förändringar inom främst två huvudområden.

Leveranssäkerhet och harmonisering av militära krav

Man konstaterar att den industriella omstruktureringen troligen kommer att leda till att transnationella försvarsföretag bildas, att en nationell industriell kapacitet möjligen överges samt att ett ömsesidigt beroende därigenom godtas. Ökad dialog, insyn och samarbete ska leda till en harmonisering av militära krav inom de samverkande länderna. Parterna ska vidare

förenkla och harmonisera nuvarande regler för att åstadkomma en obehindrad överföring av försvarsmateriel sinsemellan. Vid ett krisläge eller väpnad konflikt ska parterna sträva efter att sinsemellan tillhandahålla försvarsmateriel från varje parts egna förråd, *huvudsakligen mot ersättning*.

Detta innebär att om ett av samarbetsländerna kommer i krig så förväntas Sverige bidra, kanske till och med skänka, krigsmateriel till det krigförande samarbetslandet. Därmed ruckar detta avtal på en grundpelare i den svenska säkerhetspolitiken, nämligen möjligheten till neutralitet i händelse av krig.

Förfaranden vid överföringar och export

Länderna ska gemensamt och i "samråd" utarbeta sk vita listor över länder som anses godkända för krigsmaterielexport. För detta skall man ta hänsyn till den nationella politik som förs, EUs uppförandekod samt "skyddet av parternas försvarsintressen inklusive bevarandet av en stark och konkurrenskraftig europeisk försvarsindustriell bas." Ett land som är godkänt för export får strykas "endast vid betydande förändringar av dess interna förhållanden, till exempel fullt inbördeskrig eller en allvarlig försämring av läget för de mänskliga rättigheterna...". Om parterna inte kan uppnå enhällighet om borttagande av ett specifikt land stryks landet per automatik efter en serie förhandlingar.

Man poängterar alltså i avtalet försvarsintressen för hela Europa som motiv för vapenexporten. Dessa vita listor som ska utarbetas för respektive samverkansprojekt kommer att bestämmas i inledningskedet för varje projekt. Ofta tar det flera år, ibland decennier, att utveckla större vapensystem. Under den perioden kan mycket ha hänt i de förhandsgodkända länderna. Men ett avlägsnande av en destination får *endast* ske vid betydande förändringar i landets interna förhållanden, t ex. vid fullt inbördeskrig mm. Den handfull "smärre" inbördes-

krig som exempelvis pågätt i Indien under större delen av 1990-talet och som krävt minst 20 000 dödsoffer skulle enligt denna definition inte utgöra ett skäl för att stryka landet.

Ett avgörande problem vid utarbetandet av dessa vita listor över godkända exportdestinationer är risken att länder som Sverige, med mindre omfattande export, inte kommer att kunna stå emot pressen från de större nationerna. Istället för den princip som gäller inom ramen för EUs uppförandekod, dvs att varje land har rätt att tillämpa en striktare politik, riskerar ramavtalet leda till det omvända; de

återhållsamma länderna får anpassa sig till de med en mer liberal exportpolitik. Trycket på länder som Sverige att ge efter för kommersiella och försvarspolitiska intressen kommer att bli starkt.

Mot denna bakgrund är det extra allvarligt att man vill hemlighålla de vita listorna. Sverige ger sig alltså in i ett projekt som i praktiken kan leda till en urholkning av de svenska riktlinjerna för krigsmaterielexport utan att allmänheten får någon som helst insyn i vad som sker bakom förhandlingsrummens lyckta dörrar.

SVENSK KRIGSMATERIEEXPORT

EXPORTEN

Med undantag för 1996-1997 har svensk krigsmaterielexport ökat varje år från 1992 beräknat i fasta priser. Exporten uppgick 1999 till 3 654 miljoner kronor och utgjorde 0,52% av Sveriges totala varuexport. Värdet av beviljade utförseltillstånd ökade under 1999 med nästan 120% i förhållande till 1998.

1993 ändrades klassificeringen av krigsmateriel som delades upp i de två kategorierna krigsmateriel för strid, KS, och sk övrig krigsmateriel, ÖK. Därmed inkluderades materiel vilket tidigare klassats som civilt varför jämförelser mellan åren före 1993 och åren efter inte är rättvisande.

Av den totala krigsmaterieexporten 1999 utgjorde KS 53% (1 954 mkr) och ÖK 47% (1 700 mkr). Exempel på krigsmateriel klassad som KS är kanoner, torpeder, bomber, krigsfartyg och stridsflygplan. Exempel på materiel klassad som ÖK är militära bandvagnar, militär elektronik, spaningsutrustning och övningsammunition.

Beräknat i fasta priser har krigsmateriel-exporten ökat med 5,5% i genomsnitt per år sedan 1993. De tre senaste åren, mellan 1996 och 1999, ökade krigsmaterieexporten med drygt 6% i genomsnitt. Exporten under 1999 var 35% större i jämförelse med exporten 1993.

Antalet länder som Sverige beviljat krigsmaterielexport till har ökat stadigt under 1990-talet. 1990 var antalet 33 och 1999 var antalet uppe i 48 länder, en ökning med nästan 50%. 1998 slogs ett historiskt rekord då Sverige levererade krigsmateriel till så många som 51

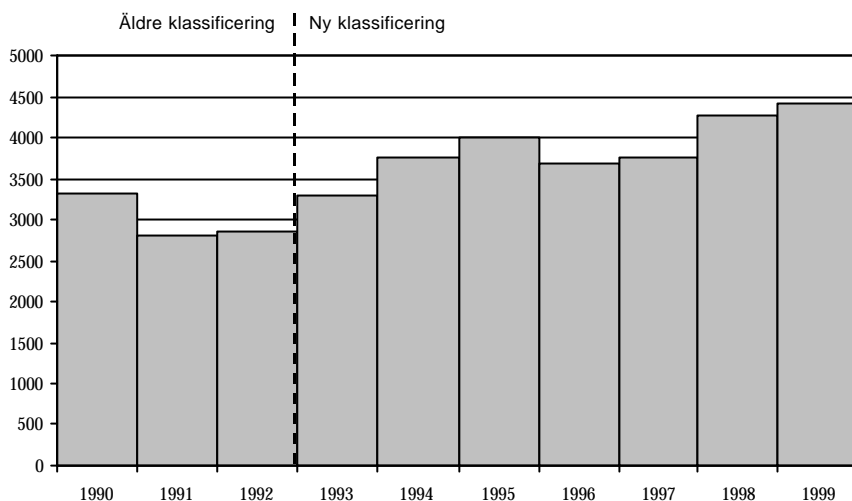
länder. Totalt har Sverige exporterat krigsmateriel till 69 länder under hela 1990-talet.

Anmärkningsvärd är ökningen av krigsmaterielexport till Latinamerika. Under första halvan av 1990-talet låg exporten konstant kring 1%. Sedan 1996 har den stegrats för att under 1999 ligga på hela 18% av den totala exporten. De två i särklass största köparna i Latinamerika under 1990-talet var Brasilien och Venezuela. Andra köpare var Mexico, Argentina, Chile, Peru och Uruguay. Av exporten till Brasilien utgjorde under 1999 55% sk krigsmateriel för strid. Motsvarande siffror för två andra stora köpare Venezuela och Mexico var 78% respektive 99%. Den totala andelen krigsmaterielexport till Mexico under 1990-talet var 67,7 miljoner kronor varav hela 64,1 miljoner utgjorde export under 1999.

Den överlägset största köparstaten 1999 var Norge (1 032 mkr). Därefter följer en skara länder som Sverige exporterat till för över 200 miljoner kronor. Dessa var Brasilien (362 mkr), Tyskland (343 mkr), USA (304 mkr), Schweiz (298 mkr), Venezuela (226 mkr) och Frankrike (202 mkr).

Under hela 1990-talet var Norge, USA och Singapore de tre största svenska köparna. De största köparna i utvecklingsländer var i nämnd ordning Indien, Brasilien, Malaysia, Thailand, Venezuela och Pakistan.

VÄRDET AV SVENSK KRIGSMATERIELEXPORT
Export i miljoner kronor 1990-1999, 1990 års priser

Källa: SCB Exportprisindex för verkstadsprodukter samt Regeringens skrivelse 1999/2000:110

FÖRETAGEN

Sverige har i relation till sin storlek en mycket stor krigsmaterielindustri. En industri som har byggts upp under århundraden. Karlskronavarvet samt det gamla gevärsfaktoriet i Eskilstuna har anor från 1600-talet. I Karlskoga inledde Bofors vapenproduktionen i slutet av 1800-talet. Under 1900-talet har industrin ytterligare utvecklats. I Malmö började på 1910-talet ubåtar att produceras och i Linköping byggdes en militär flygindustri upp under 1930-talet. Idag finns det omkring 200 företag i Sverige som har tillstånd att tillverka krigsmateriel, varav ca 40 exporterade sådan materiel under 1999.

Krigsindustrin har en gemensam intresseorganisation som heter Försvarsindustri-föreningen. 1990 hade föreningens 14 medlemsföretag sammanlagt 22 780 personer

anställda inom militär produktion. 1998 var antalet 14 225 personer, en minskning med ca 40%.

De största krigsmaterielexportörerna i Sverige var 1999 enligt regeringens skrivelse i nämnd ordning: Bofors AB, Hägglunds Vehicle AB, Bofors Carl-Gustaf AB, Saab Training Systems AB och Ericsson Microwave Systems AB.

Bofors AB och Hägglunds Vehicle AB exporterade krigsmateriel för mellan 600 miljoner kronor och 1 miljard kronor. De tre övriga företagen exporterade vardera för mellan 200 och 600 miljoner kronor. Tre företag exporterade för mer än 100 miljoner kronor men mindre än 200 miljoner, nämligen Dockstavarvet AB, CelsiusTech Electronics AB och Saab Dynamics AB.

KRIGSINDUSTRIFUSIONER

Den svenska krigsindustrin har under senare år genomgått en kraftig rationalisering med flera sammanslagningar och utförsäljningar. Några av förändringarna under 1990-talet var:

Celsius

I början av 1990-talet etablerade sig Celsius som en av Sveriges största krigsindustrier genom uppköp av ett antal företag. 1991 köptes FFV och 1992 även Bofors. Företaget ägde sedan tidigare även Kockums.

Saab-British Aerospace

1995 gick Saab samman med British Aerospace (BAE), Europas största och världens tredje största krigsmaterielproducent, i ett joint venture för att bland annat utveckla och marknadsföra JAS. I samband med börsnoteringen av Saab 1998 köpte BAE 35% av aktierna. Samarbetet avser i huvudsak gemensamma satsningar kring stridsflyg som JAS och det brittiska Hawk-planet.

Alvis-Hägglunds

Hägglunds Vehicle, Sveriges största producent av militärfordon köptes 1997 upp av det brittiska företaget Alvis.

Ericsson-Saab

Ericsson och Saab har gått samman i flera projekt. Exempel är de gemensamt ägda bolagen Ericsson Saab Avionics som gör system för telekrig och Saab Ericsson Space som utvecklar rymdteknologi.

Saab-Barracuda

Juli 1999 meddelade Saab att man köper hela Barracuda Technologies från Hägglunds Vehicle. Företaget gör kamouflageutrustning.

Kockums-HDW

Kockums, som är Sveriges dominerande producent av ubåtar, såldes av Celsius i oktober

1999 till det tyska bolaget HDW. Samtidigt köpte Celsius 25% av HDW.

Saab-Celsius

I november 1999 fortsatte Saab på den inslagna vägen att bli Sveriges största krigsmaterielproducent och offentliggjorde sina ambitioner att förvärva Celsius. Under de påföljande månaderna uppköptes hela Celsius, inklusive aktierna i tyska HDW. Saab är därmed Sveriges i särklass största krigsmaterielexportör.

Bofors-United defense

Bofors Weapons Systems (Numera Bofors Defence) köptes den 15 juni 2000 upp av det amerikanska företaget United Defense. Verksamheten bibehålls dock i Karlskoga

SVENSKA KRIGSMATERIELPRODUCENTER

Saab

1999 köpte Saab Celsius och är därmed idag Sveriges ojämförigt största krigsmaterielproducent. Enligt en årlig lista över världens största krigsmaterielproducenter sammanställd av tidningen Defense News placerar sig det "nya" Saab på 22 plats över världens största producenter av krigsmateriel för år 1999.²⁰ Tillsammans sålde Saab och Celsius krigsmateriel för 14,7 miljarder kronor under 1998 enligt SIPRI, vilket motsvarar ca 65% av den totala försäljningen. 11 648 personer var sysselsatta med krigsmaterielproduktion.²¹

Några av företagen inom Saab-gruppen är:

- *Ericsson Saab Avionics* bildades 1997 och ägs gemensamt av Ericsson och Saab. Företaget är den ledande leverantören av elektroniksystem till JAS och gör bland annat system för telekrig.
- *Saab Barracuda* köptes 1999 från Hägglunds. Barracuda har sedan 1957 utvecklat olika typer av kamouflageutrustning som man har levererat till över 40 länder i världen.

- *Saab Tech Electronics* har 200 anställda och är den ledande leverantören av utrustning för elektronisk krigföring till det svenska försvaret. Företaget har även levererat utrustning till ett stort antal stridsflygplan så som JAS, Tornardo, F-14, Mirage och Eurofighter.
- *Saab Bofors Dynamics* tillverkar en stor del av produkterna som är förknippade med Bofors. Företaget gör bland annat luftvärnsmissilerna Robot 70 och BAMSE, granatgeväret Carl-Gustaf och torpeder.

Ericsson

Endast omkring 1% av Ericssons totala försäljning utgörs av krigsmateriel. Eftersom företagets omsättning är så stor innebär det att Ericsson ändå placerar sig på andra plats över svenska krigsmaterielproducenter. 1998 hade Ericsson en försäljning av krigsmateriel på 2 092 miljoner kronor. I Defense News lista över världens största krigsmaterielproducenter klättrade Ericsson från 93 plats 1998 till 36 plats 1999.²²

Huvudsakligen är det Ericsson Microwave Systems i Mölndal som producerar krigsmateriel och 1998 var 1 626 anställda med krigsmaterielproduktion i företaget. De gör bland annat militära radarsystem för stridsflygplan och luftvärn. I sin årsredovisning för 1999 konstaterar Ericsson Microwave Systems att krigsmaterielverksamheten kommer att öka i omfattning framöver. Detta är en följd av tecknandet av en jätteorder under 1999 av militära radarsystem till Grekland värd omkring 4 miljarder kronor.

Ericsson ingår i den industrigrupp (IG JAS) som står bakom JAS, där bland andra Volvo Aero och Saab ingår. Ericsson äger en femtedel av andelarna i IG JAS.²³ Det samägda företaget Ericsson Saab Avionics är huvudleverantören av flygelektronik till JAS.

SVENSK KRIGSMATERIELEXPORT under 1990-talet i miljoner kr.

LAND	1990-1999	1999
1. Norge	5 465,1	1 032,2
2. USA	3 360,1	304,0
3. Singapore	2 493,0	46,4
4. Tyskland	2 194,9	343,2
5. Österrike	2 164,0	163,5
6. Finland	1 796,2	20,8
7. Indien	1 709,1	5,0
8. Australien	1 562,8	52,4
9. Danmark	1 493,7	158,0
10. Storbritannien	1 156,5	59,4
11. Brasilien	993,7	362,4
12. Canada	819,1	57,2
13. Schweiz	713,2	297,7
14. Nederländerna	683,5	9,4
15. Belgien	584,8	17,6
16. Malaysia	568,2	34,6
17. Thailand	568,1	51,3
18. Japan	549,3	19,7
19. Frankrike	539,3	202,5
20. Venezuela	525,6	226,0
21. Pakistan	425,8	5,1
22. Italien	122,1	44,5
23. Oman	113,4	3,6
24. Indonesien	95,8	0,3
25. Spanien	94,7	8,9
26. Tunisien	75,6	1,6
27. Litauen	75,0	10,9
28. Mexico	67,7	64,1
29. Jugoslavien	53,5	0,0
30. Förenade Arabem.	47,7	8,3
Övriga länder ¹	385,0	43,1
SUMMA	31 496,5	3 653,7

¹ Andorra, Argentina, Bahrain, Bangladesh, Botswana, Brunei, Chile, Estland, Filippinerna, Gabon, Ghana, Grekland, Hongkong, Irland, Island, Israel, Kina, Kuwait, Lettland, Luxemburg, Mauritius, Namibia, Nepal, Nya Kaledonien, Nya Zeeland, Peru, Polen, Portugal, Ryssland, Saudiarabien, Slovenien, Sydafrika, Sydkorea, Tjeckien, Tjeckoslovakien, Turkiet, Ungern, Uruguay, Zimbabwe.

Källa: Regeringens skrivelser om krigsmaterielexport avseende åren 1990-1999

Volvo

Volvo sålde 1998 krigsmateriel för 1 614 miljoner kronor.²⁴ Krigsmaterielproduktionen utgör, liksom för Ericsson, endast omkring 1% av företagets totala försäljning. I relation till övriga svenska krigsmaterielproducenter är emellertid Volvo och Ericsson de allra största efter Saab.

Inom Volvo är det främst dotterbolaget Volvo Aero som producerar krigsmateriel. Volvo Aero gör delar till eller hela motorer för bland annat ubåtar och stridsflygplan, däribland JAS och det amerikanska stridsflygplanet F18.

Bofors hoppas att Indien ska beställa en ny generation Boforshaubitsar till ett värde av 5-6 miljarder kronor. En nyhet vid denna storaffär är att haubitsarna ska bli "dumperiserade", dvs de ska placeras på en för ändamålet speciell dumper tillverkad av Volvo.

I april 2000 offentliggjordes den stora Volvo-Renaultaffären, en affär med militära dimensioner. Renault VI och det franska företaget Giat har redan inlett ett samarbete för stridsfordonstillverkning och när Volvos köp av Renault VI står klart väntas Volvo därmed bli en av Europas största stridsfordonstillverkare.

Hägglands

Strax efter Volvo placerar sig Hägglands med en krigsmaterieförsäljning under 1998 för 1 548 miljoner kronor. Hägglands hade 1998 drygt 1 000 anställda och är en utpräglad krigsmaterielproducent där så mycket som 98% av produktionen utgör krigsmateriel.²⁵ Hägglands ägs av Brittiska Alvis och producerar främst olika typer av stridsfordon.

Bofors Defence

Saab sålde sommaren 2000 Bofors Weapons Systems (numera Bofors Defence) till det amerikanska företaget United Defense som valde att koncentrera sin europaverksamhet vid huvudkontoret i Karlskoga. Företaget har omkring

550 anställda och sålde under 1998 krigsmateriel för omkring 1 500 miljoner kronor.²⁶

1986 tecknade Bofors kontrakt med Indien om leverans av 410 haubitsar till ett värde av drygt 8 miljarder kronor. Än idag levererar Bofors Defence så kallade följdleveranser från denna affär till Indien.

En annan produkt från Bofors Defence är den nya "intelligenta" pansarvärnsgranaten BONUS som är samtillverkad med det franska företaget GIAT och som lanserades hösten 2000.

EXPORTPOLITIK

ÄLDRE HISTORIA, 1950-1970

Under 1950-talet var den svenska exportpolitiken mycket generös. Det visas t ex av att vapenexport skedde till både Israel och Egypten fram till 1954. Tyngre vapenleveranser skedde till bl a Dominikanska Republiken under diktatorn Trujillos järnhårda styre, till Colombia och Indonesien under deras många och långa inbördeskrig, till kolonialmakter och till USA som deltog i ett stort antal krig. En stor del av den svenska krigsmaterielexporten gick till stater i tredje världen.

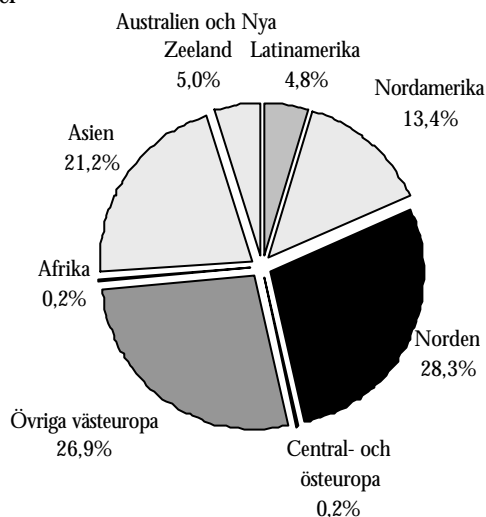
Under 1960-talet blev regeringen mer återhållsam. Vapenexporten till Mellanöstern hade upphört helt redan 1954. Portugal fick inte köpa vapen efter kolonialkrigens utbrott i Angola 1961 och 1966 avbröts exporten (nästan helt) till USA och Australien p g a deras krig i Vietnam. 1968 var hela Afrika stängt för krigsmaterielexport.

Men bilden är inte entydig. Vapen levererades t ex till Malaysia 1963 under kriget med Indonesien och till Indien i samband med kriget mot Kina 1962 och Pakistan 1965. Vapenexporten till Storbritannien fortsatte trots deras deltagande i flera krig.

1968 utbröt en häftig diskussion angående eventuell vapenexport till diktaturer i Latinamerika. Enligt handelsministern fanns ingen

SVENSK KRIGSMATERIELEXPORT 1990-1999

Fördelad på regioner

Källa: Regeringens skrivelser om krigsmaterielexport 1995, 1998, 2000

anledning att neka export till Argentina och Brasilien. Vid de bedömningar som hade gjorts hade frågan "huruvida det råder diktatur eller ej... inte varit ett avgörande kriterium".²⁷ Efter en proteststorm togs uttalandet delvis tillbaka och oklarheterna kring exportreglerna var en av anledningarna till att en utredning tillsattes 1969.

Fredsforskningsinstitutet SIPRI noterade att det kring 1970 skedde en förändring som kunde få betydelse för Sveriges exportpolitik. Det svenska försvarets beställningar minskade och kostnaderna för forskning och utveckling ökade. SIPRI noterade att ett sätt att lösa dessa problem var att öka exporten av krigsmateriel.

LIBERALISERING UNDER 1970-TALET

1971 är riktlinjer påstods vara en skärpning av bestämmelserna. Men dessa följdes av en liberalisering av exportpolitiken. Det är svårt att

dra någon bestämd tidsgräns, men möjligen inleddes liberaliseringen 1974. Då tilläts export av stridsflygplan till Pakistan trots ett omfattande uppror i landet, samma år godkändes vapenexport till Argentina och 1975 påbörjades leveranserna till Ghana och Nigeria, som var militärstyrda.

Under de två följande åren inleddes export till Iran under Shahens järnhårda styre och till Indonesien, trots att det fanns 50 000 politiska fångar i landet och att det pågick ett blodigt erövringskrig mot Östtimor. 1977 påbörjades också export till Brasilien och 1978 till Peru. Båda staterna var militärdiktaturer.

RESTRIKTIVITET UNDER 1980-TALET

I slutet av 1970-talet ökade exporten av krigsmateriel kraftigt. Det ledde till kritik och en ny utredning tillsattes (Krigsmateriel-exportkommittén, SOU 1981:139). Nya och

skärpta riktlinjer trädde i kraft våren 1982. Direkt därefter öppnades Burma, ett land med inbördeskrig och 25 000 gerillasoldater, för export av svenska vapen.

Det var alltså inte främst regelverket utan helt andra faktorer – sysselsättning, försvarsekonomi, offentlig debatt etc – som styrde den svenska vapenexportpolitiken.

Den 29 maj 1984 lämnade Svenska Freds in en polisanmälan mot Bofors för vapen-smuggling. Anmälan gjordes med stöd av dokument från en avhoppad Boforsingenjör, Ingvar Bratt. Polisen inledde en utredning. Härvar växte och växte. Det massmediala trycket mot Bofors blev enormt. Enligt en Sifo-undersökning i mars 1987 kände hela 99 procent av det svenska folket till "Boforsaffären". Ingen annan skandal hade sammantaget varit lika känd och lett till så stor upprördhet.

"Om vi slår upp en tidning idag så är det inte frågan om det är en spalt eller två spalter i den tidningen, utan det är frågan om antalet sidor som det står om Bofors i den tidningen, om vi ikväll knäpper på TVn så handlar det inte om vi skulle vara med i TV överhuvudtaget. Det handlar om vi är 1:a eller 2:a nyhet", beklagade sig den högsta chefen för Bofors, Anders Carlberg.²⁸

I januari 1983 blev Mats Hellström utrikeshandelsminister och ansvarig för krigsmaterielexport. Svenska Freds riktade ofta hård kritik mot Hellström, men i efterhand måste vi konstatera att denna kritik var felriktad. Vi visste det inte då, men Hellström var en tillbakahållande kraft.

Bofors befann sig i en svår kris och satsade hårt på att öppna nya marknader. 1983 och 1984 fick de, efter stor tvekan, tillstånd att exportera ammunition till Ecuador och kanoner till Bangladesh. Under samma period godkände Hellström också vapenexport till Venezuela och Argentina.

Men Boforscheferna var mycket kritiska mot Hellström. "Vi har alltid varit vana vid att

det har varit handelsministern som fört vår talan i regeringen", sade Boforschefen Winberg i december 1984. Men "just nu har vi en handelsminister som är väldigt avogt inställd till att utvidga vapenexporten till nya länder".²⁹

1985 ansåg UD:s politiska avdelning att både Botswana och Kenya borde få köpa krigsmaterial från Sverige. Men Hellström sade nej. Hellström nekade också Bofors att exportera robotar till Pakistan och kanoner till Indonesien. Företaget kontaktade då andra ministrar och under ett regeringssammanträde i februari 1986 godkändes exporten. Hellström blev överkörd. Enligt en Boforschef engagerade sig Olof Palme för att dessa affärer skulle godkännas. Strax därefter fick Bofors en gigantisk order på 410 haubitsar till Indonesien, värda 8,4 miljarder kr.

Anita Gradin, som i oktober 1986 efterträdde Hellström, drev en restriktiv politik. Det skedde under "Bofors-affärens" år och ledde till att antalet köpare sjönk drastiskt, från 34 under rekordåret 1984 till 24 under 1991. (KMIs statistik, årlig export för över en halv miljon kr) Med undantag för Nepal öppnades inte ett enda nytt land mellan 1985 och 1991.

REVIDERING UNDER 1990-TALET

Den internationella vapenhandeln minskade kraftigt i slutet av 1980-talet. Detta påverkade även den svenska industrin som fick allt svårare att överleva på en krympande marknad. Den ekonomiska utvecklingen ställde krav på politiska förändringar för att bistå en krigsindustri i kris. 1990-talet kan därför sammanfattas som ett årtionde av politiska omstruktureringar för att anpassa regelverket till en förändrad omvärld.

I december 1992 antogs nya riktlinjer för krigsmaterielexport.³⁰ "Jag anser inte att riksdagen beslutat om en liberalisering av vapenexportpolitiken", skrev socialdemokraternas Pierre Shori i en debattartikel våren 1993.

Men vapenföretagen hade en annan syn på saken: "Vi har fått ökade exportmöjligheter", sade Bofors VD Egon Linderoth.³¹ "Den nya lagstiftningen är ju till för och kommer säkert att underlätta för oss att arbeta på en internationell marknad", förtydligade Per Ove Morberg på Celsius Tech.

1996 ombildades Krigsmaterielinspektionen till Inspektionen för Strategiska Produkter. I och med detta befriade regeringen sig själv från ansvaret över krigsmaterielexporten.

1998 antog EU en uppförandekod för krigsmaterielexport. Sverige ska ta hänsyn till denna vid sidan av de nationella riktlinjerna för export. Koderna kan sägas markera ett nytt kapitel för svensk krigsmaterielexport. Vapenexporten är inte längre endast en intern nationell angelägenhet.

Ett totalförsvar i förnyelse

Grundmotivet för svensk krigsmaterielexport står att finna i den svenska säkerhetspolitiken. Den svenska alliansfriheten anses vara ett skäl för att Sverige måste ha en egen krigsindustri. Vi kan inte förlita oss på andra utan ska vara självförsörjande med krigsmateriel. En följd härav är att vi måste exportera krigsmateriel. Detta har varit den svenska hållningen under decennier. Den 20 november 1996 inträffade emellertid ett trendskifte. Riksdagen godkände de nya riktlinjerna för den svenska säkerhetspolitiken och totalförsvaret som lagts fram i två propositioner kallade "Totalförsvar i förnyelse" 1995 och 1996. Detta innebar på flera områden stora förändringar för svensk krigsmaterielindustri.³²

Regeringen släpper greppet om industrin

"Det är företagets ansvar att finna lämpliga samarbetspartner och samarbetsprojekt samt att initiera och genomföra projekten." skriver man i propositionen från 1995 och lägger 1996 till att det är "rimligt att staten söker underlätta

industrins anpassningsmöjligheter under ett övergångsskede, även om det primärt är industrins uppgift att genomföra anpassningen." Indirekt överläter därmed regeringen definieringen av Sveriges säkerhetspolitiska behov åt "marknaden".

Regeringen bör aktivt stödja företagen

Men regeringen släpper inte sitt inflytande helt. Skillnaden är att man nu genom beställningar till industrin samt genom direkt regeringsstöd till nyckelområden skall styra utvecklingen i en säkerhetspolitiskt önskvärd riktning. "För att de svenska företagens exportpotential skall kunna utnyttjas är det viktigt att regeringen och svenska myndigheter på ett aktivt och strukturerat sätt stöttar försvarsindustrins exportansträngningar".

Sverige bör sträva efter internationellt beroende

"Det är inte ekonomiskt eller tekniskt möjligt, och inte heller önskvärt, att försöka skapa ett nationellt oberoende inom försvarsmaterielområdet. Regeringens bedömning är att Sverige i stället bör inrikta ansträngningarna på att skapa ett ömsesidigt internationellt beroende..." Så lyder den nya politiken. Därmed faller ett av de tyngsta argumenten för en egen krigsmaterielindustri; nationellt säkerhetspolitiskt oberoende.

Ett stort antal nya stater har öppnats

Antalet köpare ökade från 33 1990 till 48 1999. Det motsvarar en ökning på knappt 50%. 1992 och 1993 fick företagen klartecken att genomföra affärer med åtta helt nya stater i tredje världen (Belize, Colombia, Botswana, Brunei, Turkiet, Saudiarabien, Qatar och Förenade Arabemiraten) samt fem "nygamla" stater (Argentina, Venezuela, Chile, Ghana och Indonesien) som tidigare varit stängda för export.

Export av krigsmateriel till konfliktladdat område där Sverige har militär övervakningspersonal

I mitten av 1980-talet nekade utrikeshandelsminister Mats Hellström Bofors att sälja krigsmateriel till Sydkorea. Skälet var att Sverige, som neutral stat, var med och övervakade den spända gränsen mellan Syd- och Nordkorea. 1993 gav regeringen klartecken för export av stridsvagnssimulatorer och annan "övrig krigsmateriel" till Sydkorea trots att Sverige samtidigt hade övervakningspersonal i landet. Det samma gäller Indien och Pakistan där FN sedan 1949 har personal som övervakar gränsen i Kashmir. Sverige exporterar krigsmateriel till båda länderna och har samtidigt militär personal närvarande i FNs regi.³³

Regeringen marknadsför JAS

Under 1999 levererades 16 Gripenflygplan till det svenska flygvapnet och därmed hade 81 flygplan levererats av de totalt 204 flygplan som beställts. I december 1999 tecknade Saab och British Aerospace kontrakt med Sydafrika om 28 JAS-plan och 22 Hawk stridsflygplan. Affären kostar Sydafrika cirka 22 miljarder kronor, varav cirka 13 miljarder kronor avser JAS. De 28 flygplanen kommer att levereras under åren 2007 till 2012.

Den svenska regeringen har gjort stora ansträngningar för att främja exporten av JAS. Länder som varit aktuella för export är bland andra Brasilien, Chile, Filippinerna, Polen, Tjeckien, Ungern och Österrike. Sydafrika är emellertid det enda land som tecknat kontrakt.

Den 29 april 1997 samlades ett stort antal nord- och sydamerikanska stats- och regeringschefer och för att diskutera Latinamerikas framtid. I en gemensam resolution föreslogs att samtliga stater i Latinamerika skulle acceptera ett tvåårigt moratorium (stopp) för inköp av avancerade vapensystem.

Direkt efter det latinamerikanska toppmötet skrev USAs tidigare president, Jimmy Carter,

ett personligt brev till statsminister Göran Persson och vädjade om hjälp från Sverige att uttala sitt principiella stöd för moratoriet och aktivt driva frågan.

Men Carter fick inget svar från den svenska statsministern. Istället åkte Göran Persson till Chile i början av januari 1998 för att marknadsföra JAS. Jimmy Carter gick då till hårt angrepp mot den svenska regeringen.

– Export av flygplan till Chile kommer att öka pressen från militären i Chiles grannstater att genomföra liknande inköp. Exporten kommer att stärka militären i de sköra demokratierna och leda till en farlig kapprustning, skrev Carter i ett pressmeddelande.

RIKTLINJER FÖR EXPORT

Sedan slutet av första världskriget har det i Sverige officiellt rått ett principiellt förbud mot produktion och export av krigsmateriel. Sverige, liksom de flesta andra länder, har valt denna konstruktion för att på så vis kunna kontrollera produktionen och exporten. Regeringen beviljar "undantag" från förbudet förutsatt att ett antal riktlinjer uppfylls, ett förfarande som sedan 1 februari 1996 är delegerat till Inspektionen för strategiska produkter (ISP).

Exportvillkor

Enligt riksdagens riktlinjer från december 1992 "bör endast" export av krigsmateriel medges om denna

- bedöms erforderlig för att tillgodose det svenska försvarets behov av materiel eller kunnande eller i övrigt är säkerhetspolitiskt önskvärd, samt
- inte står i strid med principerna och målen för Sveriges utrikespolitik.

Följande fyra kriterier reglerar vilka länder som anses godkända för export av krigsmateriel för strid. Enligt riktlinjerna "bör inte" tillstånd godkännas till:

- stat som befinner sig i väpnad konflikt med annan stat,
- stat som är invecklad i internationell konflikt som kan befaras leda till väpnad konflikt,
- stat som har inre väpnade oroligheter, eller till
- stat där omfattande och grova kränkningar av mänskliga rättigheter förekommer.

Från och med 1993 är krigsmaterielbegreppet uppdelat i två kategorier; *krigsmateriel för strid (KS)* och *övrig krigsmateriel (ÖK)*. Dessa fyra kriterier gäller endast kategorin krigsmateriel för strid. För kategorin övrig krigsmateriel gäller att tillstånd "bör ges" om landet inte bryter mot kriteriet om mänskliga rättigheter, har inre väpnade oroligheter eller befinner sig i en väpnad konflikt med annan stat. Således har denna kategori en omvänd, bejakande, utgångspunkt och man tar inte hänsyn till om risk för väpnad konflikt föreligger.

Respekt för mänskliga rättigheter är ett "centralt villkor" för att tillstånd skall beviljas. Tillstånd "bör inte" lämnas om landet bryter mot detta villkor. Människorättsituationen i mottagarlandet "skall alltid vägas in", detta gäller "även i de fall då det är fråga om utförsel av materiel som i sig inte kan användas för att kränka mänskliga rättigheter."³⁴

Ovillkorliga och villkorliga hinder

Det finns två slags kategorier av riktlinjer för krigsmaterielexport: villkorliga och ovillkorliga hinder. De generella riktlinjerna är de villkorliga hindren, dvs de är en fråga för tolkningar och bedömningar. Vid sidan av dem finns dessutom de sk ovillkorliga hindren. Tillstånd enligt dessa "skall inte beviljas" om det skulle strida mot:

- internationell överenskommelse som Sverige har biträtt,
- beslut av FNs säkerhetsråd, eller
- folkrättsliga regler om export från neutral stat under krig.

Enligt riksdagens riktlinjer bör det inte godkännas krigsmaterielexport till:

- stat som befinner sig i väpnad konflikt med annan stat,
- stat som har inre väpnade oroligheter, eller till
- stat där omfattande och grova kränkningar av mänskliga rättigheter förekommer.

Följdleveranser

Följdleveranser avser kompletteringar till en tidigare genomförd export. Ursprungligen avsågs endast reservdelar men begreppet har sedan 1950-talet successivt utvidgats till att idag innefatta ett tiotal olika situationer som beskriver leveranser till följd av en ursprunglig export.

Enligt en utredning om följdleveranser (SOU 1999:38) består begreppet följdleveranser av följande tio kategorier:

- Reservdelsleveranser
- Ammunition
- Underhållsutrustning
- Renoverings- och uppgraderings-satser
- Ersättningsleveranser, hela system
- Kompletteringsleveranser
- Återkommande anskaffning
- Besläktad materiel
- Leveranser utgående från licensavtal
- Tidigare civil materiel

Riktlinjer för följdleveranser

Till skillnad från de relativt strikta reglerna för *nya* leveranser har Sverige en nästintill motsatt policy för sk följdleveranser. Enligt reglerna om följdleveranser "bör ges" tillstånd till utförelse av reservdelar till tidigare om inte ovillkorligt hinder möter. Detsamma bör gälla andra leveranser, t ex av ammunition, som har samband med tidigare utförelse eller där det annars vore oskäligt att inte ge tillstånd.

Detta innebär:

Om Sverige exporterat krigsmateriel till en

- stat som *hamnar* i väpnad konflikt med annan stat,
- stat som *invecklas* i internationell konflikt som kan befaras leda till väpnad konflikt,
- stat som *får* inre väpnade oroligheter, eller till

- stat där omfattande och grova kränkningar av mänskliga rättigheter *utbryter*,

så bör Sverige tillåta ytterligare export av tidigare tecknade vapenleveranser.

Följdleveransernas tidsram

Enligt ISP är tidsramen för följdleveranser så länge en mottagande stat bedömer det som meningsfullt att ha kvar ett system i sin försvarsmakt. "Någon tidsgräns för följdleveranser finns inte" fastslog dåvarande krigsmaterielinspektör Staffan Sohlman i ett konstitutionsutskottsforhör om följdleveranser i mars 1997.³⁵

När Bofors 1986 erhöll det gigantiska kontraktet för export av 410 haubitsar till Indien skrev den indiska och den svenska regeringen under ett regeringsavtal, ett så kallat "Memorandum of Understanding". I avtalet åtar sig Sverige att leverera ytterligare vapen och reservdelar "as long as the Field Howitzer System is in use by the Government of India".³⁶

Krigsmaterielbegreppet

1993 genomförde Sverige en EU-anpassning och vidgade krigsmaterielbegreppet, så att fler produkter kom att klassas som krigsmateriel. För att kompensera företagen delades all materiel upp i "krigsmateriel för strid" och "övrig krigsmateriel", där exportpolitiken alltså är mer liberal. Gränsdragningen mellan de två kategorierna görs med utgångspunkt från om materielen har "förstörelsebringande verkan" eller ej.

Lagen (1992:1300) och förordningen (1992:1303) om krigsmateriel reglerar vad som avses med begreppet krigsmateriel. För övrig krigsmateriel gäller att de ska vara "särskilt modifierade för militärt bruk" för att betecknas som krigsmateriel. Det vill säga en för civila ändamål utvecklad produkt är inte krigsmateriel även om den används som sådan.

Begreppet "vapenexport" är inte en rättvisande term. Det är en bra beskrivning på ex-

port av en AK4, men dock är det missvisande vad gäller export av en militär bandvagn. Därför är termen krigsmaterielexport mer rättvisande, vilken innefattar båda slags produkter. Vidare kan krigsmateriel innebära tjänster, metoder, uppfinningar samt komponenter för licenstillverkning.

Export handlar inte endast om att "sälja". Begrepp man använder är "utförelse" samt "samarbete" eller "samverkan", vilket blir betydligt vidare.

Krigsmateriel får endast exporteras till en stat eller av en stat auktoriserad myndighet. Krigsmaterielexport till andra parter är förbjuden.

Fortfarande exporteras stora mängder militär materiel som civilt gods. 1998 var den officiella svenska krigsmaterielexporten värd 3 514 miljoner kr, men enligt Försvarsindustri-föreningen uppgick medlemsföretagens export av "försvarsmateriel" till 4 434 miljoner kr.³⁷ Det betyder att 20% (920 mkr) av den totala "försvarsmaterielexporten" klassades som civil och därmed fick säljas helt fritt.

Vad är krigsmateriel egentligen? – Två exempel

1993 exporterade Hägglunds bandvagnar till Kina för 4,2 miljoner kronor. Materielen är särskilt anpassad för militärt bruk men har inte "förstörelsebringande verkan" och klassades därför som Övrig krigsmateriel. Den kinesiska kunden beställde dock bandvagnarna för att använda dem till oländiga jordbruksområden. Materielen hade alltså ett rent civilt användningsområde. Är detta krigsmateriel?

Det svenska företaget Munters har sedan 1950-talet levererat avfuktare till det svenska försvaret. Munters har inte tillstånd av ISP att producera krigsmateriel. Det behövs inte, för Munters avfuktningssystem är inte särskilt anpassad för militärt bruk. Den spelar en viktig roll inom en mängd samhällssektorer, däribland krigsmaterielindustrin.

Munters skryter på sin holländska webbsida för försvarsmateriel med att man levererat mer än 20 000 avfuktare runt om i världen.³⁸ Munters avfuktare används bland annat i det svenska försvarets Leopard-stridsvagnar och i det tyska försvarets stridsflygplan Tornado. Dessutom används Munters avfuktningssystem i världens kraftfullaste vapensystem, den kärnvapenbärande ubåten Trident.³⁹ Är detta krigsmateriel?

Exportkrediter

Exportkrediter innebär att den svenska staten garanterar betalning för export, exempelvis genom att ge köparen ett lån. Om köparen senare inte kan betala lånet står staten för dessa förluster och inte det aktuella företaget.

Angående exportkrediter vid en eventuell affär med Indien skriver Leif Pagrotsky i ett svar på en fråga i riksdagen 23 februari 2000: "Beträffande exportkrediter till Indien kan konstateras att EKN (Exportkreditnämnden, red. anmärkn.) är öppet för garantigivning på detta land. Till bilden hör också att det i EKN:s beslut om exportkreditgaranti för den ursprungliga vapenaffären ingår en utfästelse om garanti avseende eventuella framtida licensavtal m m. Denna utfästelse är fortfarande giltig."

Vid den förra haubitsaffären 1986 gav den svenska staten exportkrediter motsvarande 80% av ordersumman, det vill säga 6 miljarder 730 miljoner kronor i lån till Indien. Till detta kom en sänkning av räntan på 1,5% på lånet vilket alltså innebar ett rent bidrag på 795 miljoner kronor för att Indien skulle köpa just de svenska haubitsarna. Ett bidrag som svenska skattebetalare fick betala.

Kritik av riktlinjerna

Lagligt bindande

Det grundläggande problemet är att riktlinjerna är just riktlinjer. Även om dessa därmed är politiskt bindande anser Svenska Freds att de bör göras juridiskt bindande och regleras i lag. Brott

mot reglerna bör därmed kunna leda till allmänt åtal som kan avgöras i svensk domstol.

Tydlighet

Riktlinjernas allmänna hållning ger utrymme för tolkningar och vi har sett flera exempel på rena vantolkningar av riktlinjerna.⁴⁰ Alla riktlinjer bör därför specificeras för att inte lämna utrymme för godtycke och kompromissande. Allmänheten bör vidare ha rätt att veta på vilka grunder man har gjort den bedömning man gjort. Landbedömningar och grunden för denna analys ska vara offentligt material.

Följdleveranskonskvens

Vid sidan av vantolkningar av riktlinjerna för nya leveranser är den vanligaste anledningen till att svenskproducerad krigsmateriel exporteras till ett flertal krig runt om i världen att det saknas konsistens vad gäller riktlinjerna för följdleveranser. Svenska Freds kräver att samma riktlinjer ska gälla för nya leveranser som för följdleveranser. Det är helt oförsvarbart att Sverige i sina riktlinjer idag *rekommenderar* en fortsatt krigsmaterielexport till ett land som kommer i krig.

Problemen med riktlinjer

Svenska Freds vill avveckla krigsindustrin och omedelbart genomföra en rejäl sänkning av militärutgifterna. I diskussionen om riktlinjer för krigsmaterielexport bör man vara medveten om att utgångspunkten för dessa är att Sverige bör tillåta viss krigsmaterielexport, men att den bör vara reglerad. Frågan vi bör ställa oss är om vi överhuvudtaget behöver krigsmaterielproduktion och krigsmateriel-export snarare än om riktlinjerna uppfyller vissa krav.

HANDLÄGGNINGEN

ISP

Sedan 1935 har den svenska myndighet för kontroll av krigsmaterielexporten varit den sk. Krigsmaterielinspektionen (KMI) som låg under Utrikesdepartementets handelsavdelning. Beslut om krigsmaterielexport fattades av regeringen. "Det är regeringen som, efter en totalbedömning av alla för ärendet betydelsefulla omständigheter bär ansvaret för beslut i krigsmaterielärenden. Totalbedömningen görs med utgångspunkt från de grundläggande riktlinjerna och i en restriktiv anda" står det att läsa i regeringens skrivelse från 1995. Vid ärenden av större vikt skulle regeringen överlägga med Utrikesnämnden. 1996 ombildades KMI och ersattes tillsammans med den myndighet inom UD som ansvarade för exportkontroll av den självständiga myndigheten Inspektionen för strategiska produkter (ISP). Regeringen befriade därmed sig själv till stor del från det känsliga området kring krigsmaterielexport och förlade det till en separat myndighet under ansvar av tjänstemän.

Sedan ISPs bildande 1996 fattas beslut om utförelsetillstånd av ISP själva och inte som tidigare av regeringen. Ärenden som är av "principiell betydelse eller annars av särskild vikt" ska ISP överlämna åt regeringen att avgöra. Sedan ISP bildades 1996 har man hanterat över 8 000 ärenden, cirka 2 000 per år. Av dessa ärenden har man till och med september 2000 endast överlämnat 19 ärenden till regeringen för principiellt avgörande.

ISP verkar i nära samråd med Försvars- och Utrikesdepartementet. ISPs chef, krigsmaterielinspektören har sedan 1996 varit Staffan Sohlman som dock lämnade ISP hösten 2000.

ESEK

Inom utrikesdepartementet är det den sk Enheten för strategisk exportkontroll (ESEK) som handlägger exportkontrollärenden. ESEK är den enhet i regeringskansliet som har ansvar för policyutveckling och internationellt samarbete inom ISPs område. Dessutom utgör ESEK en stödfunktion åt den ansvarige ministern, dvs att utarbeta de underlag som kan behövas, exempelvis frågesvar i riksdagen och sammanställandet av den årliga skrivelsen. ESEK är också beredande enhet för de exportkontrollärenden som ISP väljer att sända till regeringen och allmänt ansvarig för ISP som myndighet. Ytterst ansvarig för den svenska vapenexporten är handelsministern, för närvarande Leif Pagrotsky.

PROCEDUREN

ISP ska löpande hålla kontakt med de exporterande företagen. Vid kontinuerliga möten ger ISP muntliga besked om vilka länder som kan vara aktuella för export eller inte. Om ett företag är osäkert på en exportdestination kan det inkomma med en begäran om "förhandsbesked" som efter överläggning i Exportkontrollrådet ges skriftligen till företaget. Även om beskedet inte är ett formellt beslut i lagens mening och innehåller en reservation för slutgiltig prövning anses det som "kutym" att beskedet gäller så länge förhållandena i landet inte ändras på ett avgörande sätt.

Företagen är vidare skyldiga att varje kvartal lämna rapporter till ISP över den marknadsföring som de bedrivit utomlands. Senast fyra veckor innan man avser lämna en bindande offert ska ISP meddelas för kontroll. Om ISP godkänner exporten lämnas ett utförelsetillstånd som i regel lämnas först sedan myndigheten fått ett sk "slutanvändarintyg" dvs en garanti att materielen inte säljs vidare till annan mottagare än den som anges i utförelsetillståndet.

EXPORTKONTROLLRÅDET

Efter att Svenska Freds avslöjat flera känsliga vapenexportaffärer och sedan den allmänna debatten och kritiken av den svenska vapenexporten intensifierades i början av 1980-talet tillsatte regeringen en utredning om ökad insyn vad gäller krigsmaterielexport. I propositionen (1984/85:82) föreslogs att utförelseärenden av principiell vikt skulle ges en bredare förankring. Därför instiftades 1984 den sk Rådgivande nämnden som utgjordes av sex ledamöter tillsatta på parlamentarisk grund. 1996 ombildades nämnden till det sk Exportkontrollrådet (EKR) och breddades samtidigt till att numera bestå av tio ledamöter för att på så vis "återspegla" den bredare sammansättning som Utrikesnämnden har idag. Det betyder att också Miljöpartiet och Vänsterpartiet fick plats.

ISP ska söka "samråd" med Exportkontrollrådet innan beslut fattas i viktigare ärenden men EKR har ingen formell makt att stoppa ett beslut av ISP. Rådet sammanträder på kallelse av krigsmaterielinspektören som också är ordförande vid dess sammanträden. Vid omkring sju sammanträden per år redovisas alla exportärenden (ca 2 000 per år) för EKR. Vid dessa sammanträden presenterar utrikesdepartementet sina bedömningar av aktuella mottagarländer och försvarsdepartementet redogör för sina bedömningar av ärendenas försvarspolitiska betydelse.

I den tidigare "Rådgivande nämnden" hade samtliga ledamöter vetorätt vid varje enskild affär. Enligt praxis var principen denna: "Enhällighet eftersträvas vid bedömningen av utförelseärenden i nämnden. Regeringen fäster stor vikt vid nämndens rekommendationer. Har nämnden avstyrkt en utförelsansökan eller annan förfrågan blir detta som regel också regeringens beslut."⁴¹ Denna formulering är numera struken till förmån för en ny betydligt mer li-

beral praxis: "En strävan i rådet är att uttolka riktlinjerna på ett konsistent sätt, till ytterligare vägledning för inspektionen."⁴²

Allt som behandlas av Exportkontrollrådet är sekretessbelagt. Det finns alltså ingen möjlighet för allmänheten att ta del av de rekommendationer som Exportkontrollrådet ger.

REGERINGENS SKRIVELSER

Sedan 1985 har regeringen varje år lämnat en skrivelse över den svenska krigsmaterielexporten. Det är inte ett lagstadgat krav men efter att många regelvidriga och ibland olagliga vapenexportaffärer uppdagades i slutet av 1970-talet och början av 1980-talet, blev det en nödvändighet med en öppen redovisning av krigsmaterielexporten. Sverige var först i Europa att lämna en dylik rapport. På senare år har emellertid merparten EU-länder följt Sveriges exempel.

Rapporten innehåller beskrivningar av vilka lagar och riktlinjer som är tillämpliga på området samt en lista över samtliga länder Sverige har exporterat krigsmateriel till, uppdelad på kategorierna "krigsmateriel för strid" och "övrig krigsmateriel".

Hemlighetsmakeriet

"Sverige verkar internationellt för en ökad öppenhet kring handeln med krigsmateriel. Även nationellt görs ansträngningar för att sprida kunskap inom detta område." Ur regeringens skrivelse 1999/200:110 om krigsmaterielexporten.

Trots dessa ansträngningar finns det flera brister med den svenska "öppenheten":

Sekretessen

För det första kan det konstateras att ett avgörande problem med den svenska modellen är att varje enskilt fall av krigsmaterielexport är sekretessbelagt. Det går alltså inte annat än att ana sig till vilket slags export det rör sig om och vilket företag som stått för denna.

Den 7 oktober 1998 JK-anmälde Svenska Freds dåvarande krigsmaterielinspektör Staffan Sohlman och statsrådet Leif Pagrotsky för överdrivet hemlighetsmakeri kring vapenexport. Sekretessen har ökat på sex olika områden sedan den nya sekretesslagen trädde i kraft 1995 hävdade Svenska Freds.

- De ansvariga beslutsfattarna vägrar numera att diskutera enskilda affärer.
- Tidigare offentliga rapporter om förhållandena i aktuella köparländer sekretessbeläggs.
- Regeringen vill inte längre kommentera om ett visst land uppfyller exportvillkoren i regelverket.
- Det exakta värdet av företagens export sekretessbeläggs.
- Krigsmaterielinspektören har börjat sekretessbelägga värdet av beviljade utförseltillstånd till olika mottagare.
- Det är åter hemligt vilka länder de olika företagen exporterar krigsmateriel till.

Redovisning i efterhand

Rapporten redovisar endast statistik från föregående år. Det går alltså inte att i förväg få reda på vilken export som planeras. Inte heller går det att få reda på att ett exporttillstånd faktiskt tagits eller att en leverans pågår.

För övergripande kategorisering

Att skrivelsen endast innehåller två kategorier av krigsmateriel gör att den är blir summarisk till sin natur. För varje land finns alltså bara redovisat värdet av respektive kategori under hela året.

Ingen redovisning av följdleveranser

I skrivelsen görs ingen åtskillnad mellan nya leveranser och sk följdleveranser. Eftersom dessa kategorier har olika (motsatta) riktlinjer vore det rimligt om det redovisades vad som hör till vad.

Knapphändig företagsrapportering

Skrivelsen innehåller en lista som i grova drag talar om hur mycket export respektive företag stått för under året. Exakt hur omfattande exporten varit finns det ingen information om och inte heller till vilka länder man exporterat eller vilka produkter det handlar om.

Ingen slutanvändarredovisning

Rapporten innehåller ingen information om vilken den slutgiltiga mottagaren är inom respektive land - armén, flottan, flygvapnet, polisen eller annan.

Ingen information om avslagna licenser

I den europeiska uppförandekoden för krigsmaterielexport stadgas det att varje land ska meddela andra länder vilka stater man har nekat export till och varför man gjort så. Innan ett annat land väljer att exportera till ett avslaget land så ska man först "samråda med den eller de medlemsstater som avslag licensansökningarna". Sverige hemlighåller denna information för allmänheten, något som exempelvis Nederländerna inte gör. I deras skrivelse från 1999 meddelar de att de exempelvis avslagit exportlicenser till Indien och Pakistan bland annat med hänvisning till kriterium fyra i den europeiska koden; "Bevarandet av regional fred, säkerhet och stabilitet".

Öppenheten i andra länder

I en jämförelse mellan EU-länderna som Svenska Freds gjorde 1998 framgår det att Sverige långt ifrån är ett av de öppnaste länderna.⁴³ Världens största krigsmaterielexportör, USA, är det mest öppna landet inom vapenexportområdet. I Västeuropa är Finland det mest transparenta landet. I stort sett all information om vapenhandel är i Finland offentlig: licensansökningar samt information om avslagna och godkända licenser. Bara man vet

var man ska söka går det alltså att i förhand få reda på planerad export, vilket garanterar allmänheten insyn i och möjlighet att påverka tveksamma exportlicenser. Följande EU-länder har i flera avseenden mer öppna redovisningar av krigsmaterielexport än Sverige: Finland, Nederländerna, Italien, Storbritannien och Tyskland.

EXPORT I STRID MED RIKTLINJERNA

I de svenska riktlinjerna för krigsmaterielexport står följande att finna: *"Vapenexport bör endast medges om den är säkerhetspolitiskt önskvärd, samt inte står i strid med principerna och målen för Sveriges utrikespolitik."*

Detta är den grundläggande och övergripande principen som ska styra exporten. Hur ser då principerna och målen för Sveriges utrikespolitik ut i praktiken? Nedan följer tre exempel där svensk krigsmaterielexport står i strid med de svenska riktlinjerna vad gäller väpnad konflikt, inre väpnade oroligheter och kränkningar av mänskliga rättigheter.

VÄPNAD KONFLIKT

INDIEN - PAKISTAN

Riktlinjerna

Tillstånd till vapenexport bör inte godkännas till stat som befinner sig i väpnad konflikt med annan stat eller till stat som är invecklad i internationell konflikt som kan befaras leda till väpnad konflikt. Ur riktlinjerna för svensk vapenexport.

Krigen

4 större krig har utkämpats mellan Indien och Pakistan sedan Indiens delning. 1947-49, 1965, 1971 och 1999. Utöver dessa rapporteras det i stort sett varje år om strider. Dessutom har båda

länderna varit inblandade i flera interna och andra mellanstatliga konflikter. I maj 1999 blossade Kargil-konflikten upp. Indien avlossade under bara ett par veckor över 15 000 granater mot Pakistan. Omkring 1 500 indier och 1 000 pakistanser och kashmirer dödades. 1999 pågick det endast två större mellanstatliga väpnade konflikter i världen enligt fredsforskningsinstitutet SIPRI. Kriget mellan Etiopien och Eritrea var den ena. Den andra var kriget mellan Indien och Pakistan.

Exporten

Sommaren 1999 släppte Indien sitt vapenembargo mot Boforsprodukter som man haft under omkring 10 år på grund av att Bofors inte velat avslöja vem som mottog provisioner för att haubitsaffären i mitten av 1980-talet skulle gå i lös. Sedan dess har Bofors fått flera kontrakt på reservdelar till haubitsarna. Bofors konkurrerar för närvarande om en ny omfattande affär med Indien som avser licenstillverkning (vapnen säljs i delar till Indien där de monteras ihop) av en ny version haubits, fälthaubits 77D. Affären beräknas kosta Indien flera miljarder kronor.

Sverige har exporterat krigsmateriel till Indien och Pakistan varje år sedan åtminstone 1960. 1999 exporterade Sverige krigsmateriel till Indien för 5 miljoner kronor och till Pakistan för 5,1 miljoner kronor.

INREVÄPNADE OROLIGHETER INDONESIEN

Riktlinjerna

Tillstånd till vapenexport bör inte godkännas till stat som har inre väpnade oroligheter. Ur riktlinjerna för svensk vapenexport.

Väpnade oroligheter

I december 1975 invaderades Östtimor av Indonesien. Kriget ledde till att omkring 200 000 människor dog, en tredjedel av befolkningen. 1999 hölls allmänna val om självständighet i

Östtimor. Självständighetssidan vann med 78% vilket ledde till omfattande våldsamerikor från olika milisgrupper. Den 19 oktober 1999 beslutade så Indonesien att upphäva beslutet om integration med Östtimor och landet blev återigen självständigt.

Det finns flera konfliktområden med större eller mindre våldsnivå i Indonesien och fredsrörelsen och fredspristagaren José Ramos Horta har flera gånger krävt vapenembargo mot Indonesien. Amnesty rapporterar följande i årsrapporten 2000 för läget i landet under 1999: "Utomrättsliga avrättningar och "försvinnanden" förekom framför allt i Irian Jaya och Aceh, där säkerhetsstyrkorna med våld slog ned kraven på självständighet. Utomrättsliga avrättningar ägde även rum i samband med etniska och religiösa konflikter. Övervåld mot demonstranter ledde också till dödsfall."

EU införde, till följd av oroligheterna i Östtimor, ett temporärt vapenembargo mot Indonesien som varade mellan 17 september 1999 och 17 januari 2000.

Exporten

Mellan 1978 och 1986 levererade Bofors 45 fartygskanoner, 84 luftvärnsrobotar och tre antiubåtsraketer till ett värde av cirka 600 miljoner kronor. Under 1990-talet har Sverige exporterat krigsmateriel till Indonesien för 95,7 miljoner kronor. I maj och juni 1996 exporterade Bofors luftvärnsrobotar och fartygskanoner till ett värde av 57,1 miljoner kronor till Indonesien. Bofors fick senare även tillstånd att leverera reservdelar och ammunition vilket exporterades hösten 1997 till ett värde av drygt 10 miljoner kronor.

KRÄNKNINGAR AV MÄNSKLIGA RÄTTIGHETER

MELLANÖSTERN – BAHRAIN, FÖRENADE ARABEMIRATEN, KUWAIT, OMAN, QATAR OCH SAUDIARABIEN

Riktlinjerna

Tillstånd till vapenexport bör inte godkännas till stat där omfattande och grova kränkningar av mänskliga rättigheter förekommer. Ur riktlinjerna för svensk vapenexport.

I det nya århundradet är grunden för våra strävanden värnet om de mänskliga rättigheterna, den enskilda människans värdighet och trygghet. Utrikesdeklarationen 2000

Människorättssituationen

Samtliga dessa 6 sk västra Golfstater är diktaturer som kränker grundläggande mänskliga rättigheter. Det existerar varken press- religions- eller yttrandefrihet. Politiska partier och fackförbund är förbjudna och det finns ett stort antal politiska och religiösa fångar. Saudiarabien är en av världens värsta diktaturer idag. I Amnesty årsbok 2000 står följande att läsa om

Saudiarabien: "Brottmålsrättegångarna uppfyllde inte på långt när de mest elementära internationella normer. Fångar hölls totaliserade, åtalade hade inte rätt till advokat, de fick inte försvara sig eller överklaga en dom. I några fall ledde sådana bristfälliga rättegångar till avrättning, stymnings- eller spöstraff."

Exporten

1993 exporterade Sverige krigsmateriel till de sk västra Golfstaterna för 37 miljoner kronor. Det var första gången på 29 år som regeringen godkänt krigsmaterielexport till stater vid Persiska viken. Mellan 1994 och 1999 har Sverige exporterat för omkring 180 miljoner kronor till dessa stater. Av dessa avser 104 miljoner krigsmateriel för strid till Oman 1997 vilket var första gången någonsin som något av dessa länder godkänts för export av krigsmateriel för strid.

KAMPANJERNA

SVENSKA FREDS KAMPANJ UNDER 1980-TALET

Efter några år av demonstrationer mot kärnvapen och ett kraftigt uppsving för Svenska Freds, publicerade föreningen 1983 skriften "Svensk vapenexport till krig".

Det blev upptakten och faktabasen till en kampanj mot svensk vapenexport som engagerade hela Svenska Freds. Våren 1984 anordnade Svenska Freds lokalföreningar på ett 40-tal orter offentliga möten om vapenexport. Vi studerade och diskuterade för att kunna möta våra politiker med sakliga argument.

Svenska Freds samlade socialdemokraternas, folkpartiets, kristdemokraternas och centerpartiets ungdomsförbund i en gemensam kampanj för att påverka de svenska politikerna. Och efter Svenska Freds polisanmälan mot Bofors gjorde vi vårt bästa för att utnyttja den massmediala uppmärksamheten. Här nådde vi våra största framgångar.

"Om det inte vore för er polisutredning skulle småstaterna vid gulfen i Mellanöstern öppnas för vapenexport", sade dåvarande krigsmaterielinspektören Carl Algernon till polisutredarna.

Dessutom stoppades vapensmugglingen, som hade uppgått till uppemot 25 procent av den totala svenska vapenexporten. Bofors och FFV var handlingsförlamade, med de högsta cheferna avsatta. Och politikerna var under press.

"Jag godkänner inga nya köparländer", förklarade den nya utrikeshandelsministern Anita Gradin då hon tillträdde hösten 1986.

Med hjälp av bildband och broschyrer på temat "Ska Sverige beväpna förtryckare?" anordnade vi hösten 1986 debatter med lokala politiker på ett 40-tal orter. Arbetet gick ut på att påverka de politiska partierna att fatta beslut om en minskad vapenexport. Som resultat lämnades det in hela 35 motioner mot vapenexporten till socialdemokraternas partikongress 1987. Denna och efterföljande kongress beslöt också att exportpolitiken skulle skärpas radikalt.

Boforsaffären och socialdemokraternas kongressbeslut tvingade regeringen att föra en klart mer restriktiv exportpolitik. Antalet köpare sjönk från 34 under rekordåret 1984 till 24 under 1991.

SVENSKA FREDS KAMPANJ UNDER 1990-TALET

När debatten tystnade, 1991-1993, liberaliserades exportpolitiken. Den borgerliga regeringen öppnade exempelvis Gulfstaterna i Mellanöstern för svensk krigsmateriel och dessutom godkändes nya affärer med Indonesien.

Svenska Freds inledde en ny kampanj för att stoppa exporten till dessa områden.

När det gällde Indonesien lyckades Svenska Freds hösten 1994 få ett löfte från socialdemokraterna om att de inte kommer att sanktionera nya affärer med Indonesien. Och därmed blev det inga sådana. Däremot fick Bofors tillstånd att exportera luftvärnsrobotar och fartygskanoner vilket man gjorde 1996 till ett värde av 57,1 miljoner kronor. Året därpå exporterade Bofors ytterligare reservdelar och ammunition till ett värde av drygt 10 miljoner kronor.

Samtidigt var debatten het om exporten till Indonesien. Den nyutnämnde fredspristagaren José Ramos Horta kritiserade offentligt den svenska regeringen för krigsmaterielexporten till Indonesien. I februari 1997 krävde fem av riksdagens sju partier (alla utom s och m) totalt stopp av för all krigsmaterielexport till Indonesien.

Då hände det oväntade. Bofors tog intryck. Våren 1998 meddelade Bofors i ett gemensamt uttalande med den dialoggrupp som pågick med deltagare inom Plogbillsrörelsen att man under 1996 och 1997 "avstätt från att lämna ofert till vissa länder, trots att lagen skulle ha medgett detta." En affär man avstätt från var utrustning till Robot 70 avsedd för Indonesien värd omkring 12 miljoner kronor. Detta trots att krigsmaterielinspektören, Staffan Sohlman, deklarerat i riksdagens konstitutionsutskott att följdleveranserna till Indonesien skulle få fortsätta.

Slutligen genomförde så politikerna det som fredsorganisationer runt om i hela världen krävt i årtal. När oroligheterna i Östtimor utbröt 1999 införde EU ett temporärt men fullständigt vapenembargo mot Indonesien. Sverige upphörde med all krigsmaterielexport till Indonesien. Efter kritik från Svenska Freds klar gjorde utrikesminister Anna Lindh att Sverige verkade för en förlängning av embargot. Men Sverige var ensamma och den 17 januari 2000 lyftes embargot mot Indonesien.

Beträffande Mellanöstern har vi inte varit lika framgångsrika. Mycket tyder nu på att de sk västra Gulfstaterna Bahrain, Förenade Arabemiraten, Kuwait, Oman, Qatar och Saudiarabien släpps helt fria för krigsmaterielexport.

Samtliga dessa sk Gulfstater är diktaturer som kränker grundläggande mänskliga rättigheter. Politiska partier är förbjudna i alla staterna. Det existerar varken press-, religions-, eller yttrandefrihet. Dessutom finns det ett varierande antal politiska och religiösa fångar.

Efter Gulfkriget 1991, där västmakterna hade beväpnat Irak, krävde Sveriges statsminister Ingvar Carlsson en begränsning av den internationella vapenexporten till Mellanöstern. Men så tystnade debatten om den svenska vapenexporten och den borgerliga fyrtipartiregeringen beslöt hösten 1993 att öppna de sex gulfstaterna för export av sk övrig krigsmateriel, som exempelvis radarsystem och bandvagnar. Fortfarande var det uteslutet med nya vapenaffärer, avseende krigsmateriel för strid.

Regeringens beslut att tillåta export av övrig krigsmateriel var mycket kontroversiell. Hösten 1994 konstaterade riksdagens utrikesutskott enhälligt att situationen för mänskliga rättigheter i samtliga gulfstater "ger anledning till betydande oro". Utskottet utgick från att regeringen delade denna bedömning och att den skulle fästa "stor vikt därvid i samband med eventuellt nya ansökningar av krigsmateriel".

Det borde omöjliggöra alla former av nya krigsmaterielaffärer med Gulfstaterna i Mellanöstern.

Men krigsindustrin gav inte upp hoppet. "Det är också rimligt att Sverige, liksom andra västländer, får exportera till gulfländerna", skrev Celsius informationschef Kjell Göthe i deras lobbymagasin Försvarsindustrin 1996.

De två senaste åren har debatten återigen tystnat. Resultaten har inte låtit vänta på sig. I februari 2000 behandlade regeringen vapenexporten till gulfstaterna och beslöt att luckra upp exportpolitiken. Sedan dess har det gått snabbt. Helt nya vapenaffärer har godkänts. Bofors har fått klartecken att exportera luftvärnsroboten Robot 70 till Oman. Klartecken har även givits för ny vapenexport till Saudiarabien, Bahrain och Kuwait.

Med undantag för ett - mycket speciellt - ärende med ett fartyg för minröjning till Förenade Arabemiraten för fem år sedan är detta första gången som svenska vapenföretag fått klartecken att genomföra helt nya vapenaffärer med gulfstaterna.

INTERNATIONELLA KAMPANJER

EUROPEAN NETWORK AGAINST ARMS TRADE

Sedan 1985 har Svenska Freds samarbetat med ett 20-tal utländska organisationer för att begränsa och kontrollera den internationella vapenhandeln. Svenska Freds var med och grundade ENAAT, European Network Against Arms Trade. Inom ENAAT möts organisationer och personer som arbetar mot vapenexport. Vi utbyter information och samordnar vårt arbete. Bland annat har vi drivit en gemensam kampanj mot europeisk vapenexport till Indonesien. I samarbete med de andra grupperna i ENAAT ordnade vi en turné med en ledande indonesisk regimkritiker.

MINKAMPANJEN

Miljontals minor ligger utspridda över hela världen, ingen vet riktigt hur många de är. Den Internationella Kampanjen mot Landminor (ICBL) visar i en undersökning vintern 1998/99 att antalet personminor som idag finns utlagda definitivt överstiger 25 miljoner och att en rimlig uppskattning ligger mellan 60 och 70 miljoner minor utlagda i 108 av världens länder.

Minorna ligger kvar, som dödsfallor, långt efter att krigen tagit slut och gör det omöjligt för flyktingar att återvända hem. Under krigen i Somalia, Kurdistan, Afghanistan, Angola, Jugoslavien, Moçambique och Kambodja har det spridits miljontals minor, helt utan kontroll, utan minkartor och utan hänsyn till civilbefolkningen. För minorna gäller inga vapenstillstånd och de kan vara aktiva i upp till femtio år.

Internationella Röda Korset har uppskattat att 800 människor dödas och 1 200 skadas av minor varje månad. Det innebär att 24 000 människor direkt faller offer för minornas blinda verkan varje år. Till det ska läggas de

drabbades familjer som kanske förlorar en försörjare.

Tillsammans med ett tusental organisationer i andra länder deltar Svenska Freds i en kampanj (ICBL) för att förbjuda anti-personella minor. Kampanjen har varit framgångsrik. Den kräver ett internationellt totalstopp för tillverkning, handel och användning av anti-personella minor. I december 1997 samlades 125 stater i Ottawa för att underteckna ett avtal som förbjuder användning av anti-personella minor. ICBL tilldelades Nobels fredspris 1997 för det omfattande gräsrotsarbetet mot anti-personella minor. Den 1 mars 1999 trädde Ottawaavtalet i kraft.

Dessvärre är det ett flertal av världens större länder som ännu inte skrivit under avtalet, däribland USA, Ryssland, Kina och Indien, samt vårt nordiska grannland Finland. Kampanjen går vidare med att sätta press på dessa länders regeringar att skriva under avtalet.

ITALIENSK DRAGKAMP OM ÖPPENHET

Fem år efter att den svenska regeringen lämnat sin första offentliga redogörelse över krigsmaterielexporten följde den italienska regeringen efter. Den italienska lagen om exportkontroll som beslutades 1990 följdes av en omfattande folkrörelsekampanj för ökad öppenhet inom vapenhandeln. Kampanjen var framgångsrik. Den italienska krigsmaterielredovisningen blev den öppnaste i hela Europa. Det gillade inte industrin som gick till motoffensiv. På ett par år hade Italien dalat från världens femte största exportör till den tjugonde som ett direkt resultat av den ökade öppenheten hävdade företagen. Den italienska regeringen gav vika för trycket och från 1993 tog man så bort de detaljerade uppgifterna över krigsmaterielexporten. Trots detta innehåller den italienska landrapporten i flera avseenden än idag betydligt mer ingående och detaljerad information än den svenska skrivelsen.

CLEAN INVESTMENTS CAMPAIGN

Organisationen "Campaign against arms trade" (CAAT) i Storbritannien inledde 1991 en nationell kampanj för "Clean investments", etiska investeringar. Kampanjen pågår än idag och är med avseende på effektivitet och media-bevakning den mest framgångsrika kampanjen man någonsin drivit. Kampanjen är utformad i huvudsak som lobbykampanj med brevskrivande till lokala myndigheter, hälsoorganisationer, religiösa organisationer och universitet. CAAT arbetade under flera år fram en omfattande lista över vilka av målgrupperna som hade innehav i krigsmaterielexporterande företag. Åratal av massivt brevskrivande har lett till att frågan om placeringar i krigsmaterielindustrier diskuteras i styrelserum runt om i Storbritannien och flera organisationer har som ett direkt resultat sålt sina andelar i krigsindustrin.

KAMPANJEN MOT SPRIDNINGEN AV LÄTTA VAPEN

Under två möten, augusti 1998 i Kanada och oktober 1998 i Belgien, samlades ett hundratal organisationer från hela världen. På dagordningen stod den alarmerande problematiken kring spridningen av lätta vapen. Resultaten av dessa två möten är bildandet av IANSA, International Action Network on Small Arms, ett internationellt nätverk som idag består av över 300 folkrörelser runt om i världen som arbetar med frågan om lätta vapen. Resultaten har inte låtit vänta på sig. Frågan om lätta vapen är troligen det allra hetaste ämnet idag när det gäller frågor om vapenhandel och ett flertal regionala nätverk har bildats. I Sverige startades den 26 oktober 2000 SANSA, Swedish Action Network on Small Arms. Som en följd av den internationella opinionen för kraftfullare kontroll av lätta vapen har FN beslutat om en internationell konferens sommaren 2001 om åtgärder för att minska spridningen av lätta vapen. Att kampanjen ska lyckas åstadkomma vad

den internationella minkampanjen lyckades med, ett internationellt förbudsavtal, är det få som ens vågar drömma om. Men på bara några år har ett av ett av världens största gissel, produktion, handel och användande av lätta vapen åtminstone kommit upp på den internationella dagordningen för åtgärdande. Fram till nyligen fanns det knappt någon statistik alls att tillgå. Idag produceras mängder av rapporter och Stockholms internationella fredsforskningsinstitut, SIPRI, kommer att i nästa årsbok inkludera ett avsnitt om lätta vapen.

DETTA KAN DU GÖRA

SVENSKA FREDSARBETE IDAG

- *Svenska Freds verkar för att vapenhandeln snarast möjligt avvecklas. Genom opinionsbildning och analyser ska vi vara pådrivande för denna utveckling.*
- *Svenska Freds ska granska den svenska och den internationella vapenhandeln och trender inom relaterad politik och industri.*
- *Svenska Freds ska belysa de ekonomiska förutsättningarna för vapenproduktion och export och därigenom påverka företag att inte investera i militär produktion.*

PRIORITERADE OMRÅDEN

Öppenhet och vapenhandel

I en jämförelse mellan EU-länder som Svenska Freds gjorde 1998 framgår det att Sverige långt ifrån är ett av de öppnaste länderna. En bred Europeisk folkrörelsekampanj för ökad öppenhet kallad "Killing Secrets" inleddes hösten 2000. Svenska Freds ansluter till kampanjen och kommer att verka för att Sverige ökar öppenheten vad gäller vapenhandel.

Europeiseringen av vapenindustrin

Såväl industriellt samt inom den politiska arenan har vi på senare år sett en allt större kon-

centrering av resurser samt harmonisering av samverkansformer. Sverige har tillsammans med fem stora europeiska krigsmaterielproducenter undertecknat ett sk ramavtal för ökad industri-samverkan på krigsmaterielområdet. Svenska Freds har skrivit en rapport om detta (www.svenska-freds.se/vapenexport/ramavtalet) och verkar för en kritisk debatt kring denna utveckling.

De ekonomiska förutsättningarna för vapenproduktionen

Svenska Freds genomförde under oktober 2000 en kampanj kring premiepensionsvalet för att belysa vilka fondförvaltare som investerar i krigsmaterielindustrin (www.svenska-freds.se/pensionsval). Detta markerar ett startskott för ett mer fördjupat arbete kring de ekonomiska aspekterna kring vapenproduktion.

LOKALFÖRENINGAR OCH VAPEN-HANDELN

Svenska Freds kansli och vapenexportutskottet försöker ta ett helhetsgrepp kring föreningens verksamhet med dessa frågor. Svenska Freds är emellertid en folkrörelse med en potential som når långt längre om vi kan utöka samverkan på riks och lokal nivå.

Som lokalförening kan ni

- välja prioritera vapenhandelsfrågan eller en aspekt av denna för ett verksamhetsår
- be någon från vapenexportutskottet att komma och hålla en föreläsning om vapenhandel
- arrangera en studiecirkel om vapenhandel
- knyta an lokalt till verksamheter kring vapenhandel som planeras på riksplånet
- be vapenexportutskottet eller kansliet om hjälp att utforma särskilt kampanjmaterial

- kontakta era medlemmar för att se om det går att bilda en arbetsgrupp kring vapenhandel

Om ni som lokalförening vill arbeta med vapenhandelsfrågan framöver men inte riktigt vet hur eller med vad så kontakta gärna vapenexportutskottet eller någon på kansliet så hjälper vi gärna till att gemensamt utarbeta ett projekt för just er lokalförening.

DU KAN FÖRÄNDRA

Våra politiker är mycket lyhörda för opinionen om vapenexport. Debatt leder till en restriktiv politik. Tystnad åtföljs av ökade exportmöjligheter. "Det har... ofta funnits en benägenhet hos de politiska beslutsfattarna att lyssna till de opinionsbildare som hörs mest", beklagade sig Bofors informationschef Anders Florenius i Bofors-kuriren våren 1995. Han har rätt och det betyder att Du kan påverka!

Du kan exempelvis

- Skriva debattartiklar eller insändare. Använd gärna avsnitt ur denna skrift!
- Skriva brev till Leif Pagrotsky och ledamöterna i Exportkontrollrådet för krigsmaterielexport. På Svenska Freds webbplats finns aktuella adressuppgifter till ledamöterna.
- Bli "Forskarfadder mot vapenexport", genom att bidra ekonomiskt till Svenska Freds granskning av vapenhandeln och opinionsbildningsverksamheten. Sätt in ditt bidrag på postgiro 1630-3!
- Bli aktiv i någon av Svenska Freds lokalföreningar och jobba tillsammans med andra.

INFORMATION FRÅN SVENSKA FREDS

- Europeiskt krigsmaterielsamarbete – *konsekvenser för svensk exportkontroll* (46 s. november 2000, 40 kr)

- Kanonfonder - *premiepensionsfonder som investerar i krigsmateriel* (33 s. oktober 2000, 40 kr)
- Arms trade from the EU - *Secrecy vs Transparency* (34 s. december 1998, 40 kr)
- Bofors Svindlande affärer (200 s. 1998, 50 kr)
- Fokus på EU och vapenhandeln (31 s. 1996, 40 kr)
- Vapenexport - *svenskt stål biter* (42 s. 1995, 40 kr)
- Ramavtalet för krigsmateriel-samarbete
- Adresser till ledamöterna i Exportkontrollrådet
- Debattartiklar & pressmeddelanden om vapenexport från Svenska Freds
- om vapenexport från Svenska Freds
- Aktuella faktablad om vapenexport
- Svenska Freds SÄK-häften om vapenexport
- Länkar till organisationer och myndigheter
- Information om vad Svenska Freds arbetar med och hur du kan engagera dig
- och mycket, mycket mer....

SVENSKA FREDS WEBBPLATS

På Svenska Freds webbplats om vapenexport, www.svenska-freds.se/vapenexport, finns mycket att hämta. Bland annat hittar du här:

- Regeringens skrivelser om vapenexport
- Lagen om krigsmateriel
- De svenska riktlinjerna om vapenexport
- Europeiska unionens uppförandekod för vapenexport

Svenska Freds- och Skiljedomsföreningen

Box 4134, 102 63 Stockholm

Besök: Svartensgatan 6, Tunnelbana: Slussen

Tel: 08-702 18 30, Fax: 08-702 18 46

E-post: info@svenska-freds.se

Internet: www.svenska-freds.se

BILAGOR

SVENSKA RIKTLINJER FÖR
KRIGSMATERIELEXPORT
Ur Regeringens skrivelse 1999/2000:110

Svenska riktlinjer för krigsmaterielexport och annan utlandssamverkan

Tillstånd till utförelse av krigsmateriel, eller till annan samverkan med någon i utlandet avseende krigsmateriel, bör medges endast om sådan utförelse eller samverkan

1. bedöms erforderlig för att tillgodose det svenska försvarets behov av materiel eller kunnande eller i övrigt är säkerhetspolitiskt önskvärd, samt
2. inte står i strid med principerna och målen för Sveriges utrikespolitik.

Vid prövningen av ett tillståndsärende ankommer det på regeringen att göra en totalbedömning av alla för ärendet betydelsefulla omständigheter med utgångspunkt från de nyss angivna grundläggande principerna.

Utrikespolitiska hinder föreligger inte i fråga om samverkan med eller export till de nordiska länderna och de traditionellt neutrala länderna i Europa. Samverkan med dessa länder får i princip anses stå i överensstämmelse med Sveriges säkerhetspolitik. I takt med att samarbetet med övriga länder inom de Europeiska Gemenskaperna byggs ut, bör samma principer för utlandssamverkan och export tillämpas i fråga om dessa länder.

Tillstånd får endast avse stat, statlig myndighet eller av staten auktoriserad mottagare; vidare bör vid utförelse av materiel ett

slutanvändarintyg eller ett intyg om egen tillverkning (bearbetningsintyg) föreligga. En stat som trots åtagande gentemot den svenska regeringen har tillåtit eller underlåtit att förhindra vidareexport av svensk krigsmateriel skall i princip inte komma i fråga som mottagare av sådan materiel från Sverige så länge omständigheterna kvarstår.

Tillstånd till utförelse eller annan utlandssamverkan enligt krigsmaterielagen skall inte beviljas om det skulle strida mot internationell överenskommelse som Sverige har biträtt, mot beslut av FN:s säkerhetsråd eller mot folkrättsliga regler om export från neutral stat under krig (ovillkorliga hinder).

Tillstånd till utförelse av krigsmateriel, eller annan utlandssamverkan som avser krigsmateriel, bör inte lämnas om det avser stat där omfattande och grova kränkningar av mänskliga rättigheter förekommer. Respekt för mänskliga rättigheter är ett centralt villkor för att tillstånd skall beviljas.

Tillstånd till utförelse av krigsmateriel för strid, eller till annan utlandssamverkan som avser krigsmateriel för strid eller övrig krigsmateriel, bör inte beviljas om det avser stat som befinner sig i väpnad konflikt med annan stat, oavsett om krigsförklaring har avgetts eller ej, stat som är invecklad i internationell konflikt som kan befaras leda till väpnad konflikt eller stat som har inre väpnade oroligheter.

Tillstånd bör ges till utförelse av materiel som klassificerats som övrig krigsmateriel, förutsatt att mottagarlandet inte befinner sig i väpnad konflikt med annan stat eller har inre väpnade oroligheter, eller det i landet förekommer om-

fattande och grova kränkningar av mänskliga rättigheter och om inte ovillkorligt hinder möter.

Ett meddelat tillstånd till utförelse bör återkallas, förutom vid ovillkorliga exporthinder, om den mottagande staten kommer i väpnad konflikt med annan stat eller får inre väpnade oroligheter. Undantagsvis bör, i de två senare fallen, återkallande av tillstånd kunna underlåtas om det är förenligt med de folkrättsliga reglerna och med principerna och målen för Sveriges utrikespolitik.

Tillstånd bör ges till utförelse av reservdelar till tidigare, med vederbörligt tillstånd exporterad krigsmateriel, om inte ovillkorligt hinder möter. Detsamma bör gälla andra leveranser, t.ex. av ammunition, som har samband med tidigare utförelse eller där det annars vore oskäligt att inte ge tillstånd.

Vad särskilt angår avtal med utländsk part om gemensam utveckling eller tillverkning av krigsmateriel skall tillståndsbedömningen utgå från de angivna grundläggande kriterierna. Utförelse till samarbetslandet, som följer av avtalet, bör medges om inte ovillkorligt hinder uppstår. Om ett samarbetsavtal med utländsk part förutsätter export från samarbetslandet till tredje land bör fråga om sådan export, i den mån slutprodukten i fråga har en övervägande svensk identitet, bedömas i enlighet med riktlinjerna för sådan export från Sverige.

Beträffande materiel som har övervägande utländsk identitet bör export från samarbetslandet till tredje land medges inom ramen för samarbetslandets exportregler. Föreligger ett starkt svenskt försvarspolitiskt intresse av att samarbetet kommer till stånd, och det är en förutsättning från samarbetspartnerns sida att viss utförelse får ske från samarbetslandet kan efter omständigheterna export till tredje land även i övrigt medges inom ramen för samarbetslandets exportregler.

När det gäller mer omfattande och för Sverige viktigare utlandssamverkan på

krigsmaterielområdet bör en regeringsöverenskommelse träffas mellan Sverige och samverkanslandet. Innan överenskommelser av detta slag ingås, bör utrikesnämnden höras.

EU:S UPPFÖRANDEKOD FÖR VAPEN-EXPORT

Bryssel den 5 juni 1998

EUROPEISKA UNIONES RÅD

SOM UTGÅR FRÅN från de gemensamma kriterier som beslutades av Europeiska rådet i Luxemburg 1991 och i Lissabon 1992,

SOM ERKÄNNER att vapenexporterande stater har ett särskilt ansvar,

SOM ÄR FAST BESLUTNA att fastställa stränga gemensamma normer, som skall uppfattas som miniminormer, i fråga om hantering av och återhållsamhet beträffande överföringar av konventionella vapen av alla medlemsstaterna samt att förstärka utbytet av relevant information för att uppnå ökad insyn.

SOM ÄR FAST BESLUTNA att hindra export av materiel som kan användas för internt förtryck eller internationell aggression eller bidra till regional instabilitet,

SOM ÖNSKAR förstärka sitt samarbete och främja sin samsyn inom ramen för den gemensamma utrikes- och säkerhetspolitiken (GUSP) när det gäller export av konventionella vapen,

SOM NOTERAR att kompletterande åtgärder mot olagliga överföringar har vidtagits med hjälp av EU-programmet för att förebygga och bekämpa olaglig handel med konventionella vapen,

SOM BEKRÄFTAR att medlemsstaterna önskar upprätthålla en försvarsindustri som en del av

såväl sin industriella bas som sina försvarsinsatser, och

SOM ERKÄNNER att stater, i enlighet med den rätt till självförsvar som erkänns i FN:s stadga, har rätt att överföra medel för självförsvar,

HAR UPPRÄTTAT följande uppförandekod och tillämpningsbestämmelser:

KRITERIUMETT

Respekt för medlemsstaternas internationella åtaganden, särskilt de sanktioner som påbjuds av FN:s säkerhetsråd och de som påbjuds av gemenskapen, avtal om icke-spridning och andra ämnen samt andra internationella förpliktelser.

En ansökan om exportlicens bör avslås om bifall skulle stå i strid med bl.a.

- a) medlemsstaternas internationella förpliktelser och deras åtaganden att upprätthålla FN:s, OSSE:s och EU:s vapenembargon,
- b) medlemsstaternas internationella förpliktelser enligt fördraget om icke-spridning av kärnvapen, konventionen om biologiska vapen och toxinvapen samt konventionen om kemiska vapen,
- c) medlemsstaternas åtaganden inom ramen för Australien-gruppen, missilteknologiarrangemanget (Missile Technology Control Regime), gruppen av länder som levererar kärnmaterial (Nuclear Suppliers Group) och Wassenaar-arrangemanget,
- d) medlemsstaternas åtagande att inte exportera någon som helst typ av truppmina (antipersonell mina).

KRITERIUMTVÅ

Respekten för de mänskliga rättigheterna i det slutliga bestämmelselandet

Efter att ha bedömt mottagarlandets inställning till de relevanta principer i internationella instrument rörande de mänskliga rättigheterna kommer medlemsstaterna.

- a) inte att utfärda exportlicens om det föreligger uppenbar risk att den tilltänkta exporten kan komma att användas för internt förtryck,
- b) från fall till fall och under beaktande av materielens art att iaktta särskild försiktighet vid utfärdande av licenser till för länder där allvarliga kränkningar av de mänskliga rättigheterna har konstaterats av behöriga FN-organ, Europarådet eller EU,

Materiel som kan användas för internt förtryck anses i detta sammanhang inbegripa bl.a. materiel, i fråga om vilket den tilltänkta slutanvändaren bevisligen har använt sådan eller liknande materiel för internt förtryck, eller när det finns skäl att tro att materielen kommer att användas till andra ändamål eller av annan slutanvändare än vad som uppgivits, och användas till internt förtryck. I linje med punkt 1 i tillämpningsbestämmelserna för denna kod kommer materielens art att beaktas noggrant, särskilt om den är avsedd för interna säkerhetsändamål. Internt förtryck anses inbegripa bl.a. tortyr och annan grym, omänsklig och förnedrande behandling eller bestraffning, summariska eller godtyckliga avrättningar, försvinnanden, godtyckliga gripanden och andra allvarliga kränkningar av de mänskliga rättigheter och de grundläggande friheter som anges i relevanta internationella instrument rörande de mänskliga rättigheterna, inklusive Allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna och Internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter.

KRITERIUMTRE

Den interna situationen i det slutliga bestämmelselandet som en följd av existerande spänningar och väpnade konflikter

Medlemsstaterna kommer inte att tillåta export som skulle provocera eller förlänga väpnade konflikter eller förvärva existerande spänningar i det slutliga bestämmelselandet.

KRITERIUMFYRA

Bevarande av regional fred, säkerhet och stabilitet

Medlemsstaterna kommer inte att utfärda exportlicens om det finns en uppenbar risk för att den avsedda mottagaren skulle använda den tilltänkta exporten på ett aggressivt sätt mot ett annat land eller hävda ett territoriellt krav med våld.

När medlemsstaterna överväger dessa risker kommer de bl.a. att beakta

- a) om någon väpnad konflikt pågår eller sannolikt kommer att uppstå mellan mottagarlandet och ett annat land,
- b) om det föreligger något territoriellt krav på ett angränsande land som mottagarlandet tidigare försökt eller hotat att genomdriva med våld,
- c) om materielen sannolikt kommer att användas för annat än mottagarens legitima nationella säkerhets- och försvarsändamål,
- d) behovet av att inte negativt påverka den regionala stabiliteten på något märkbart sätt.

KRITERIUMFEM

Den nationella säkerheten för medlemsstaterna eller de territorier i fråga om vilka en medlemsstat är ansvarig för de yttre förbindelserna, samt för vänligt sinnade och allierade länder

Medlemsstaterna kommer att beakta.

- a) den tilltänkta exportens möjliga inverkan på egna, andra medlemsstaters eller vänners och allierades försvars- och säkerhetsintressen, samtidigt som de erkänner att denna faktor inte får påverka deras beaktande av kriterierna om respekt för de mänskliga rättigheterna och om regional fred, säkerhet och stabilitet,
- b) risken för att de berörda varorna används mot deras egna styrkor eller mot styrkor från vänners eller allierade eller från andra medlemsstater,
- c) risken för "reverse engineering" eller icke avsedd tekniköverföring.

KRITERIUMSEX

Köparlandets uppträdande i förhållande till det internationella samfundet, i synnerhet i fråga om dess attityd till terrorism, arten av dess allianser och dess respekt för internationell rätt

Medlemsstaterna kommer bl.a. att beakta köparlandets tidigare uppträdande i fråga om

- a) dess stöd till eller uppmuntran av terrorism och internationell organiserad brottslighet,
- b) dess uppfyllande av sina internationella åtaganden, i synnerhet i fråga om icke-användning av våld, även enligt internationell humanitär rätt som är tillämplig på internationella och icke internationella konflikter,
- c) dess engagemang för icke-spridning och andra former av vapenkontroll och nedrustning, särskilt undertecknande, ratificering och genomförande av relevanta konventioner om vapenkontroll och nedrustning enligt punkt b i kriterium ett.

KRITERIUMSJU

Förekomsten av en risk för att materielen skall användas till annat ändamål inom köparlandet eller återexporteras på oönskade villkor

Vid bedömning av den tilltänkta exportens inverkan på det importerande landet och risken för att de exporterade varorna kan avledas till en oönskad slutanvändare, kommer följande att beaktas:

- a) Mottagarlandets legitima inhemska försvars- och säkerhetsintressen, inbegripet eventuell medverkan i FN:s eller andra fredsbevarande insatser.
- b) Mottagarlandets tekniska förmåga att använda materielen.
- c) Mottagarlandets förmåga att utöva effektiv exportkontroll.
- d) Risken att vapnen kommer att återexporteras eller avledas till terroristorganisationer (antiterroristutrustning bör särskilt uppmärksammas i detta sammanhang).

KRITERIUM ÅTTA

Vapenexportens förenlighet med mottagarlandets tekniska och ekonomiska förmåga, med beaktande av det önskvärda i att stater får sitt legitima behov beträffande säkerhet och försvar täckt med minsta möjliga användning av mänskliga och ekonomiska resurser till krigsmateriel

Medlemsstaterna kommer, mot bakgrund av informationen från relevanta källor såsom FN:s utvecklingsprogram, Världsbanken, Internationella valutafonden samt OECD-rapporter, att beakta huruvida den tilltänkta exporten allvarligt skulle hindra den hållbara utvecklingen i mottagarlandet. De kommer i detta sammanhang att beakta mottagarlandets relativa nivå på militära och sociala utgifter och även ta hänsyn till eventuellt bistånd från EU eller bilateralt bistånd.

TILLÄMPNINGSBESTÄMMELSER

1. Varje medlemsstat kommer från fall till fall att pröva de ansökningar om exportlicens för krigsmateriel som ställs till den, mot bakgrund av bestämmelserna i uppförandekoden.
2. Denna kod kommer inte att inkräkta på medlemsstaternas rätt att tillämpa en mer restriktiv nationell politik.
3. Genom diplomatiska kanaler kommer medlemsstaterna att översända utförlig information om de licensansökningar som har avslagits i enlighet med uppförandekoden i fråga om krigsmateriel, tillsammans med en förklaring av varför ansökan har avslagits. Den information som skall överlämnas anges i form av ett utkast till formulär som återfinns i bilagan. Innan någon medlemsstat beviljar en licens som en annan medlemsstat eller andra medlemsstater har vägrat bevilja för en i huvudsak identisk transaktion under de senaste tre åren kommer den först att samråda med den eller de medlemsstater som avslog licensansökningarna.
4. Om medlemsstaten efter dessa samråd ändå beslutar att bevilja licens kommer den att underrätta den eller de medlemsstater som avslog ansökan (ansökningarna) och därvid utförligt förklara sina egna skäl. Beslutet att tillåta eller vägra överföring av någon krigsmateriel skall varje medlemsstat själv fatta. En ansökan om licens skall anses ha avslagits när medlemsstaten har vägrat att tillåta den faktiska försäljningen eller den fysiska exporten av den berörda krigsmaterielen, om försäljning i annat fall skulle ha ägt rum, eller när den har vägrat att tillåta det relevanta avtalets ingående. För detta ändamål kan ett anmälningspliktigt avslag, i enlighet med nationella förfaranden, innefatta avslag på en ansökan om tillstånd att inleda förhandlingar eller ett nekande svar på en formell inledande förfrågan om en särskild beställning.
5. Medlemsstaterna kommer att behandla sådana avslag och samråd konfidentiellt och de kommer inte att använda dem för att uppnå kommersiella fördelar.
6. Medlemsstaterna kommer att verka för ett skyndsamt antagande av en gemensam förteckning över krigsmateriel som omfattas av uppförandekoden, grundad på liknande nationella och internationella förteckningar. Innan detta är gjort kommer uppförandekoden att fungera på grundval av nationella kontrollförteckningar, vid behov tillsammans med beståndsdelar från relevanta internationella förteckningar.
7. Kriterierna i uppförandekoden samt det samrådsförfarande som föreskrivs i punkt 3 i tillämpningsbestämmelserna kommer också att gälla varor med dubbla användningsområden enligt specifikationen i bilaga 1 till rådets beslut 94/942/GUSP (1) när det finns anledning att anta att slutanvändaren av varorna kommer att vara de väpnade styrkorna eller den interna

- säkerhetstjänsten eller liknande enheter i mottagarlandet.
7. I syfte att göra uppförandekoden så effektiv som möjligt kommer medlemsstaterna att arbeta inom ramen för GUSP för att förstärka samarbetet och främja sin samsyn i fråga om export av konventionella vapen.
 8. Varje medlemsstat kommer att sända de övriga medlemsstaterna en årlig rapport om sin export av försvarsmateriel och sitt genomförande av uppförandekoden. Dessa rapporter kommer att diskuteras vid ett årligt möte som skall hållas inom ramen för GUSP. Vid mötet kommer en översyn också att ske av uppförandekodens verkan och vilka förbättringar som behöver göras, och en konsoliderad rapport grundad på bidrag från medlemsstaterna kommer att föreläggas rådet för godkännande.
 9. När det är lämpligt kommer medlemsstaterna inom GUSP:s ram att gemensamt bedöma situationen för de möjliga eller faktiska mottagarna av vapenexporten från medlemsstaterna mot bakgrund av principerna och kriterierna i uppförandekoden.
 10. Det erkänns vidare att medlemsstaterna, om det är lämpligt, också får beakta den tilltänkta exportens inverkan på sina ekonomiska, sociala, kommersiella och industriella intressen, men att dessa faktorer inte kommer att påverka tillämpningen av ovan nämnda kriterier.
 11. Medlemsstaterna kommer att göra sitt yttersta för att uppmuntra andra vapenexporterande länder att ansluta sig till uppförandekodens principer.
 12. Uppförandekoden och tillämpningsbestämmelserna ersätter alla tidigare gjorda bearbetningar av de gemensamma kriterierna från 1991 och 1992.
- (1) EGT L 367, 31.12.1994, s. 8. Beslutet senast ändrat genom beslut 98/232/GUSP (EGT L 92, 25.3.1998, s. 1).

NOTER

¹ Andorra, Botswana, Brunei, Förenade arabemiraten, Gabon, Ghana, Indien, Irland, Malaysia, Oman, Pakistan, Singapore, Thailand och Zimbabwe är länder som juni 2000 ännu inte ratificerat konventionen mot tortyr (www.stoptorture.org) och som Sverige enligt regeringens skrivelser exporterat krigsmateriel till under 1990-talet.

² www.utrikes.regeringen.se/fragor/utrikespolitik/utrikesdek

³ Anna Lindh vid en presskonferens i Almedalen 15 juli 1999.

⁴ *SIPRI Yearbook 2000*, s. 231.

⁵ *SIPRI Yearbook 2000*, s. 16. Med större väpnad konflikt menas fler än 1000 döda per år.

⁶ *SIPRI Yearbook 2000*, s. 52-58 och 368.

⁷ Jämförelse mellan *SIPRI Yearbook 2000*, s. 52-58 och *National Accounts database of the Statistics division of the United Nations Secretariat* (www.un.org/Depts/unsd/social/).

⁸ *Svenska UNICEF*, www.unicef.se

⁹ *Svenska UNICEF*, www.unicef.se

¹⁰ Med större vapensystem menas stridsflygplan, pansrade stridsfordon, artilleri, radarsystem, missiler och stridsskepp.

¹¹ *U.S. State Department /Bureau of Arms Control*, februari 2000, www.state.gov/www/global/arms/bureau_ac/wmeat98/wmeat98.html

¹² *SIPRI Yearbook 2000*, s 375, summan beräknad i 1990 års penningvärde.

¹³ *Defense News*, 7 augusti 2000,

www.defensenews.com

¹⁴ *SIPRI Yearbook 2000*, s. 343.

¹⁵ I engelsk terminologi görs ibland en distinktion mellan "small arms" (små vapen) och "light weapons" (lätta vapen). På svenska används oftast uttrycket lätta vapen vilket betecknar vapen med ammunition som är möjliga för en person att bära, exempelvis pistoler, maskingevär och granatkastare. FN definierar "light weapons" som lite tyngre, större och kraftfullare vapen än "small arms", där båda kategorierna alltså är portabla för en eller ett fåtal personer.

¹⁶ www.iansa.org/documents/un/un_pub/reports/un8.htm

¹⁷ Med större vapensystem (major conventional weapons or systems) menar SIPRI: stridsflygplan och helikoptrar, stridsfordon, artilleri, radarsystem, missiler, fartyg.

¹⁸ www.un.org/Depts/dda/CAB/register.htm

¹⁹ *SIPRI Yearbook 1992*, s. 306-307. De sju kategorierna är; stridsfordon, pansarvagnar, grovt artilleri, stridsflygplan, attackhelikoptrar, stridsfartyg och robotar.

²⁰ *Defense News*, 7 augusti 2000, www.defensenews.com

²¹ I Saab-gruppen ingår idag bland andra dessutom Barracuda Technologies. Bofors Weapons Systems (numera Bofors Defence) samt Kockums Naval Systems är avyttrade.

²² *Defense News*, 7 augusti 2000, www.defensenews.com

²³ *Faktaboken om Gripen*, utgåva 4, Industrigruppen

JAS AB, 1998.

²⁴ Enligt en sammanställning av SIPRI hösten 2000 som Svenska Freds tagit del av.

²⁵ Enligt en sammanställning av SIPRI hösten 2000 som Svenska Freds tagit del av.

²⁶ Enligt en sammanställning av SIPRI hösten 2000 som Svenska Freds tagit del av.

²⁷ Riksdagen 2:a kammaren, 28 november 1968

²⁸ Westander, Henrik, *"Bofors Svindlande Affärer"*, 1998, samt *"Hemligstämplat, en historia om mutor och regeringars fall"*, 1991

²⁹ Rikskriminalens förhör med Claes-Ulrik Winberg

³⁰ Propositionen 1991/1992:174, utrikesutskottet 1992/93:UUI

³¹ *Bofors-kuriren*, oktober 1993

³² Se Regeringens proposition 1996/97:4, kapitel 14

³³ www.un.org/Depts/DPKO/Missions/unmogip/unmogipF.htm, oktober 2000

³⁴ *Regeringens skrivelse 1999/2000:110*

³⁵ www.riksdagen.se/debatt/9697/utskott/ku/ku25bil/KU25BIL.htm

³⁶ "Field Howitzer" betyder fälthaubits och är en slags kanon. Det hemliga avtalet finns att läsa på www.svenska-freds.se/vapenexport

³⁷ www.defind.se

³⁸ www.muntersbv.nl/defence

³⁹ www.munters.com/cargocaire/special.htm

⁴⁰ Se exempelvis kapitlet "Svensk krigsmateriel till 33 krig, 1980-1994" s. 28 i *"Vapenexport - Svenskt stål biter"* av Henrik Westander, Svenska Freds- och Skiljedomsföreningen 1995.

⁴¹ *Regeringens skrivelse 1994/95:183*

⁴² *Regeringens skrivelse 1999/2000:110*

⁴³ *Arms trade from the EU – Secrecy vs Transparency*, Åsa Carlman, Svenska freds- och skiljedomsföreningen 1998.